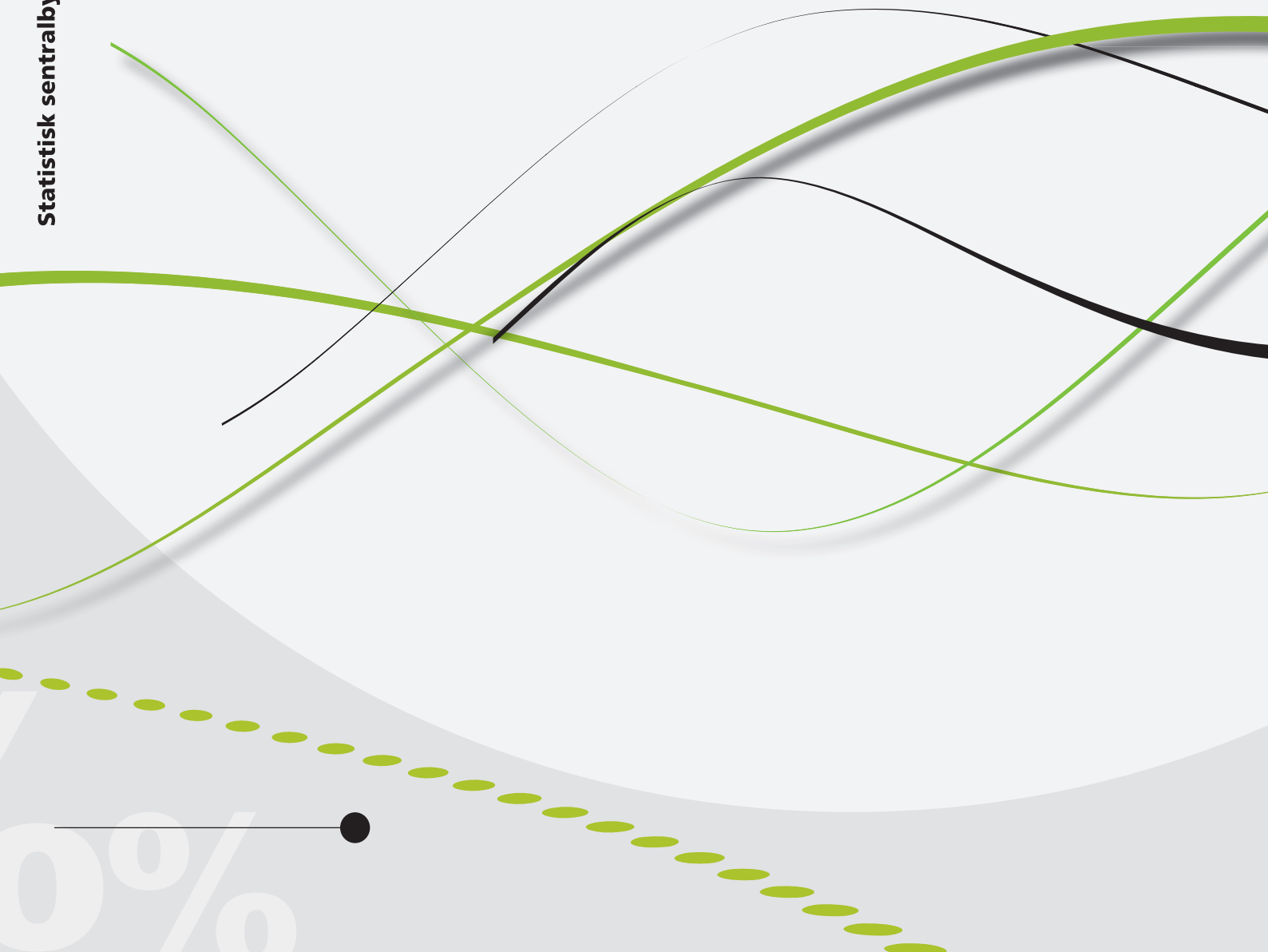

Torbjørn Skarðhamar

Straffegjennomføring med samfunnsstraff i Norge

Konsekvenser for straffedes sysselsetting

Torbjørn Skarøhamar

**Straffegjennomføring med samfunnsstraff i
Norge**

Konsekvenser for straffedes sysselsetting

Rapporter I denne serien publiseres analyser og kommenterte statistiske resultater fra ulike undersøkelser. Undersøkelser inkluderer både utvalgsundersøkelser, tellinger og registerbaserte undersøkelser.

	Standardtegn i tabeller	Symbol
© Statistisk sentralbyrå	Tall kan ikke forekomme	.
Ved bruk av materiale fra denne publikasjonen skal	Oppgave mangler	...
Statistisk sentralbyrå oppgis som kilde.	Oppgave mangler foreløpig	...
Publisert april 2013	Tall kan ikke offentliggjøres	:
	Null	-
ISBN 978-82-537-8623-0 (trykt)	Mindre enn 0,5 av den brukte enheten	0
ISBN 978-82-537-8624-7 (elektronisk)	Mindre enn 0,05 av den brukte enheten	0,0
ISSN 0806-2056	Foreløpig tall	*
Emne: Kriminalitet og rettsvesen	Brudd i den loddrette serien	—
	Brudd i den vannrette serien	
Trykk: Statistisk sentralbyrå	Desimaltegn	,

Forord

Denne rapporten formidler resultatene av en kvantitativ analyse av personer som gjennomfører samfunnsstraff i Norge. Analysen er finansiert av Justis- og beredskapsdepartementet. Vi takker Ronald Borkamo fra Kriminalomsorgens IT-tjeneste, KITT, for å gjennomføre uttrekk av dataene fra kriminalomsorgens registre, KOMPIS, og Knut Inge Bøe for stor hjelp i planleggingen av datauttrekket fra KOMPIS. Takk også til Kjetil Telle for konstruktive kommentarer til rapportutkast og diskusjoner underveis.

Statistisk sentralbyrå, 13. mars 2013.

Hans Henrik Scheel

Sammendrag

En ny straffegjennomføringslov trådte i kraft 1. mars 2002 som innebar at den tidligere ordningen med *samfunnstjeneste* ble erstattet av den nye straffegjennomføringsformen *samfunnsstraff*. Straffegjennomføring med samfunnsstraff er ment som et alternativ til fengsel og administreres av friomsorgskontorene. Personer som ellers kunne vært dømt til mindre enn ett års fengsel kan i stedet bli idømt samfunnsstraff. Innholdet i straffen er i vesentlig grad samfunnsnyttig tjeneste, men kan også inneholde andre tiltak som er egnet til å motvirke ny kriminalitet. En sentral målsetting med samfunnsstraff er å unngå skadevirkninger på den enkeltes sosiale rehabilitering, og opprettholde kontakt med arbeidsliv og samfunnet forøvrig.

Rapporten første del beskriver hvem som gjennomfører straff med samfunnsstraff sammenlignet med personer som gjennomfører en kort straff i fengsel. Disse gruppene sammenlignes langs noen sentrale sosioøkonomiske kjennetegn. Vi kan si at denne delen av rapporten belyser sosial ulikhet i straffegjennomføringstype. Det vises at de som gjennomfører samfunnsstraff i stor grad ligner på de som gjennomfører straff i fengsel når det gjelder sentrale sosioøkonomiske kjennetegn som utdanningsnivå og sysselsetting. Men de som gjennomfører straff i fengsel er noe eldre, oftere skilt, har oftere tidligere fengselsopphold bak seg enn de på samfunnsstraff. De som gjennomfører en samfunnsstraff er i sum noe bedre stilt enn de som gjennomfører en kort straff i fengsel, men forskjellene er ikke veldig store.

Rapportens andre del beskriver endringer i de straffedes sysselsetting før og etter straffegjennomføring. De som gjennomfører en samfunnsstraff sammenlignes med en konstruert sammenligningsgruppe som gjennomfører en kort straff i fengsel. Det vises at det er liten eller ingen endring i sysselsetting i forbindelse med gjennomføringen av samfunnsstraff. Siden et formål med samfunnsstraff er å hindre at folk mister kontakten med arbeidslivet, så tyder dette på at den målsettingen nås. Det er imidlertid liten forskjell i utfall for de som gjennomfører straff med samfunnsstraff og i fengsel, men de som sonet i fengsel har en midlertidig nedgang i sysselsetting. Det skjer også lite endring i andelen økonomisk sosialhjelpsmottakere i samfunnsstraffgruppen, mens de som gjennomførte straff i fengsel har en markant økning i mottak av sosialhjelp rett etter soning. I sum ser det altså ut til at de som gjennomfører en samfunnsstraff ikke får det vesentlig vanskeligere på arbeidsmarkedet i forbindelse med straffegjennomføring, og det er mulig at samfunnsstraff har en inntil en moderat positiv effekt sammenlignet med en konstruert sammenligningsgruppe.

Abstract

Norway had a new Execution of Sentence Act since 2002 which included a restructuring of community sentences. The new community sentence consists mainly of execution services beneficial to the society, but can also include programs and activities considered to be effective reduce recidivism. Community sentence is meant as an alternative to prison sentence, and can be used against offenders who otherwise would have got a prison sentence of less than one year. One main purpose of community sentence in Norway is to avoid that the offenders loose contact with the labour market and the society at large. This report describes some Norwegian experiences with community sentence.

The first part of the report describes who are sentenced to community sentence rather than prison, compared to those who serve a relatively short sentence in prison. These groups are compared on a number of socioeconomic variables. This part of the analysis shed light on social inequality in sentencing. We show that those who are sentenced to community sentence are largely similar to those sentenced to prison on socioeconomic characteristics such as educational level and employment. But those who are sentenced to prison are a bit older, are more often divorced, and have previously served time in prison. Those who get a community sentence are somewhat better off than those who get a prison sentence, but the difference is not very large.

The second part of the report describes changes in employment situation on a monthly basis from 24 months before serving their sentence until 24 months after. The outcome for those on community sentence is compared with a matched comparison group of offenders who serve their time in prison. It is shown that there are very little changes in the employment rate among those who serve a community sentence. As a main purpose of community sentence is to prevent the convicts of dropping out of the labour market, this indicates that this goal is achieved. However, this applies to a large extent to the comparison group as well, although they have a somewhat reduction in employment rates, which is temporary. Neither are there much changes in the proportion receiving social benefits among those who serve a community sentence, while there is a marked increase after having served their sentence in the comparison group. In conclusion, those who serve a community sentence do not seem to get noticeable increased problems on the labour market after execution of the sentence, and it is possible that community sentence has up to a moderate positive effect compared to a matched comparison group.

Innhold

Forord	3
Sammendrag	4
Abstract	5
1. Bakgrunn og problemstilling	7
2. Data og forklaringsvariable	10
2.1. Utvalg	10
2.2. KOMPIS.....	10
2.3. Bakgrunnskjennetegn	11
2.4. De tidsvarierende variablene	11
3. Analyseopplegget	13
3.1. Opplegg for før/etter analysen	13
3.2. Sammenligningsgruppe	14
4. Resultater: Hvem gjennomfører med samfunnsstraff og i fengsel?	16
5. Resultater: Endring i situasjonen før/etter straffegjennomføring	21
5.1. Endringer i arbeidsmarkedstilknytningen	22
6. Oppsummering og konklusjoner	27
Referanser	29
Vedlegg A: Gruppering av lovbruddskoder i KOMPIS	30
Vedlegg B: Resultater av matching	31
Vedlegg C: Utfyllende resultater til kapittel 5	32
Figurregister	35
Tabellregister	36

1. Bakgrunn og problemstilling

En ny straffegjennomføringslov trådte i kraft 1. mars 2002, og innebar blant annet at den tidligere straffegjennomføringsformen *samfunnstjeneste* ble avvirket og den nye straffegjennomføringsformen *samfunnsstraff* ble innført. I likhet med samfunnstjeneste gjennomføres samfunnsstraff utenfor fengsel og administreres av de lokale friomsorgskontorene. Innholdet i straffen er i vesentlig grad samfunnsnyttig tjeneste av tilsvarende art som før 2002, men et nytt element i samfunnsstraffen er at også programmer eller andre tiltak som er egnet til å motvirke ny kriminalitet, kan gjøres som en del av straffegjennomføringen (Høydal & Kristoffersen, 2006). Det er et mål at ikke mer enn 70 prosent av samfunnsstraffen skal være samfunnsnyttig tjeneste, mens resten altså skal bestå av andre tiltak egnet til å forebygge kriminalitet.

I perioden før 2002 hadde bruken av samfunnstjeneste avtatt betraktelig, og det var behov for ”et alternativ som ville få tillitt hos både påtalemyndighet og domstol” (St.Meld.nr.37 2007-2008, s. 132). Etter 2002 gikk antall personer som gjennomfører en samfunnsstraff gradvis betydelig opp sammenlignet med antallet som gjennomførte samfunnstjeneste før 2002. I følge kriminalstatistikken¹ ble det idømt 766 dommer på samfunnstjeneste i 2001 mot 1647 dommer på samfunnsstraff i 2003 – og dette økte videre til 2191 i 2004 og i 2011 var det 2896 dommer på samfunnsstraff.

Samfunnsstraff ilegges av domstolene, mens innholdet bestemmes av kriminalomsorgen med utgangspunkt i den domfeltes lovbrudd, problemer og behov, og innholdet kan bestå av følgende elementer (St.Meld.nr.37 2007-2008, s. 132):

- kartleggingssamtaler
- samfunnsnyttig arbeid
- deltakelse i programmer rettet mot adferdsendring i forhold til kriminalitet
- individuelle samtaler med sikte på forebygging av kriminalitet
- meglings i konfliktråd
- behandling
- andre strukturerende tiltak

Innunder samfunnsstraffen hører også enkelte særlige tiltak som promilleprogram (landsdekkende siden 2003), og narkotikaprogram med domstolskontroll (prøveprosjekt i Oslo og Bergen).

Samfunnsstraff skal være et alternativ til fengselsstraff, og samfunnsstraffen er blant annet begrunnet med at fengsel kan ha skadevirkninger på den enkeltes sosiale rehabilitering (St.meld.nr.37, 2007-2008, s. 132). Et viktig poeng med samfunnsstraff er at straffegjennomføringen ikke avbryter for eksempel et arbeidsforløp eller pågående utdanning, eller går ut over ektefelle og barn slik straffegjennomføring i fengsel ofte vil gjøre. Kriminalomsorgen sier at et mål med *straff i samfunn*, i motsetning til straff i fengsel, er at det²

”... ikke fører til brudd i den domfeltes liv, slik at utdanning og deltagelse i arbeidsliv kan skje som før. Et annet viktig argument er forholdet til familie, ektefelle og barn. Å gjennomføre straff i samfunn kan øke sjansene for et liv uten kriminalitet etter gjennomført straff. Det er likevel viktig at bruk av alternative straffereaksjoner ikke fører til en unødig belastning for offer, pårørende, samfunnet eller for den domfelte selv.”

Selv om all straff har et formål om å motvirke fremtidig kriminalitet har samfunnsstraffen slik sett også et formål om å ikke vanskeliggjøre eksisterende relasjoner til jobb, utdanning og familie. Det ligger implisitt i dette at man erkjenner at

¹ Kilde: Kriminalstatistikken 2005, SSB, URL: http://www.ssb.no/0305/a_krim_tab/tab/tab-2011-12-22-26.html

² Hentet fra <http://www.kriminalomsorgen.no/straff-i-samfunn.237837.no.html> i januar 2013.

straffegjennomføring i fengsel kan ha slike negative virkninger. Slik sett vil man ønske at samfunnsstraffen skal ha en null-effekt på for eksempel sysselsetting, altså at personenes sysselsetting *ikke* faller i forbindelse med straffegjennomføring, eller i hvert fall faller *mindre* enn den ville gjort dersom personen hadde gjennomført straffen i fengsel.

I Norge, som i de andre nordiske landene, er samfunnsstraffen utformet som et alternativ til fengselsstraff og det er derfor i prinsippet rimelig å sammenligne dem som gjennomfører samfunnsstraff med dem som gjennomfører straff i fengsel. Men det er neppe tilfeldig hvem som vurderes som egnet til å gjennomføre samfunnsstraff, for det gjøres blant annet sikkerhetsmessige vurderinger. Det er domsstolen som idømmer samfunnsstraff, og det kan ikke utelukkes at samfunnsstraff i noen tilfeller idømmes der det ellers ville blitt idømt for eksempel betinget fengselsstraff (Clausen, 2007). Det er derfor trolig viktige forskjeller mellom dem som gjennomfører en kort straff i fengsel og dem med samfunnsstraff.

Denne rapporten har to siktemål. For det første vil vi beskrive hva som kjenner tegner dem som gjennomfører en samfunnsstraff i Norge langs noen viktige dimensjoner: utdanningsnivå, tidligere inntektsnivå og familiesituasjon. Dette sier noe om seleksjonen inn i samfunnsstraff og hvilke utfordringer disse personene kan tenkes å ha mht. sysselsetting. For det andre vil vi beskrive disse personenes tilknytning til arbeid og annet samfunnsliv *etter* straffegjennomføring sammenlignet med *før* straffegjennomføring. Vi vil med andre ord belyse i hvilken grad personenes tilknytning til arbeidsmarkedet endrer seg i forbindelse med straffegjennomføringen, og vi vil også sammenlikne denne endringen med den tilsvarende endringen for liknende personer som har sittet i fengsel. Tilknytning til arbeidsmarkedet kan tolkes bredere enn bare sysselsetting, men det å være i jobb som lønnsinntaker er hovedfokus i denne rapporten. Vi vil imidlertid også se på om den straffede er registrert arbeidssøker så vel som mottakere av sosialhjelp, uføretrygd og rehabiliteringspenger, og om de er under utdanning.

Det har tidligere blitt publisert to rapporter om samfunnsstraff i Norge der den første (Højdal & Kristoffersen, 2004) beskriver innhold og organisering av samfunnsstraffen. Den andre rapporten (Højdal & Kristoffersen, 2006) gir en oversikt over utviklingen i bruk av samfunnsstraff fra 2002 til 2005, avbrutte og omgjorte dommer, og tilbakefall, samt rapporterer fra en survey blant personer som sonet samfunnsstraff, om hvordan de opplevde innholdet i straffen. Vi er ikke kjent med at det tidligere har blitt gjort studier i Norge av situasjon på arbeidsmarkedet for personer dømt til samfunnsstraff.

Utdrag fra straffeloven

§ 28a. Samfunnsstraff kan idømmes i stedet for fengselsstraff når

- det ellers ikke ville ha blitt idømt strengere straff enn fengsel i 1 år,
- hensynet til straffens formål ikke taler mot en reaksjon i frihet, og
- lovbryteren samtykker og har bosted i Norge.

Første ledd bokstav a kan fravikes når den straff som ellers ville ha blitt idømt, helt eller delvis ville ha vært betinget, når lovbryteren var under 18 år på handlings-tidspunktet, og ellers når sterke grunner taler for at samfunnsstraff idømmes.

I dom på samfunnsstraff skal retten fastsette

- et timetall som skal være fra 30 til 420 timer,
- en subsidiær fengselsstraff, som skal svare til den fengselsstraff som ville ha blitt idømt uten samfunnsstraff, og
- en gjennomføringstid, som normalt skal svare til den subsidiære fengselsstraffen. Er den subsidiære fengselsstraffen kortere enn 120 dager, kan det likevel fastsettes en gjennomføringstid på inntil 120 dager.

Ved fastsetting av gjennomføringstid og subsidiær fengselsstraff gjelder § 25 tilsvarende.

I dom på samfunnsstraff kan retten bestemme at den domfelte i gjennomføringstiden

- a) skal overholde bestemmelser gitt av kriminalomsorgen om bosted, oppholdssted, arbeid, opplæring eller behandling, eller
- b) forbyr kontakt med bestemte personer.

Sammen med samfunnsstraff kan det idømmes

- a) bot, selv om bøter ellers ikke er fastsatt som straff for lovbruddet, eller
- b) ubetinget fengselsstraff på inntil 60 dager når særlige grunner tilsier det.

Når en dom på samfunnsstraff blir lest opp eller forkynt for den domfelte, skal han gjøres nærmere kjent med hva dommen går ut på, og med følgene av brudd på bestemmelsene gitt i eller i medhold av straffegjennomføringsloven, og av at det begås en ny straffbar handling før utløpet av gjennomføringstiden.

Utdrag fra Straffegjennomføringsloven om samfunnsstraffens innhold

§ 53. Innholdet i samfunnsstraffen

De idømte timene samfunnsstraff etter straffeloven § 28 a skal gå ut på

- a) samfunnsnyttig tjeneste,
- b) program, eller
- c) andre tiltak som er egnet til å motvirke ny kriminalitet.

Kriminalomsorgen fastsetter i hvert enkelt tilfelle det nærmere innholdet i samfunnsstraffen innenfor de rammene som retten har fastsatt i dommen. Har domstolen satt vilkår om at den domfelte skal overholde bestemmelser om bosted, oppholdssted, arbeid, opplæring eller behandling, skal kriminalomsorgen fastsette det nærmere innholdet i bestemmelsene. Kriminalomsorgen skal legge særlig vekt på tiltak som kan fremme den domfeltes evne til å motvirke sitt kriminelle handlingsmønster. Kriminalomsorgen skal også legge vekt på tiltak som kan fremme den domfeltes evne til å gjennomføre straffen i samsvar med bestemmelsene gitt i og i medhold av denne loven.

Kriminalomsorgen skal endre innholdet når det fremstår som nødvendig av hensyn til en sikkerhetsmessig forsvarlig gjennomføring av samfunnsstraffen.

Kriminalomsorgen kan endre innholdet hvis bemanningsmessige forhold tilsier det.

§ 54. Krav til den domfelte

Den domfelte skal gjennomføre straffen etter nærmere anvisning fra kriminalomsorgen. Den domfelte skal

- a) møte til fastsatt tid og sted,
- b) være upåvirket av berusende eller bedøvende midler ved fremmøtet,
- c) gi opplysninger om sitt bosted, forsørgelsesgrunnlag og andre forhold av betydning for gjennomføringen av straffen,
- d) overholde vilkårene som domstolen har fastsatt etter straffeloven § 28 a femte ledd, og
- e) oppholde seg i landet i gjennomføringstiden hvis ikke kriminalomsorgen gir tillatelse til noe annet.

Den domfelte skal ikke vise en atferd som kan

- a) true sikkerheten til personer som deltar under gjennomføringen, eller
- b) påvirke miljøet på en særlig negativ måte.

Den domfelte skal ikke begå en ny straffbar handling før utløpet av gjennomføringstiden.

2. Data og forklaringsvariable

Datagrunnlaget for analysen er administrative registre som brukes til statistikkformål i SSB koblet mot informasjon om gjennomføring av samfunnsstraff. SSB fører statistikk over idømte straffereaksjoner der samfunnsstraff er en av flere typer straffereaksjoner, men SSB har ikke informasjon om når (eller om) denne straffen faktisk gjennomføres. I denne analysen har vi behov for å benytte data for når straffen faktisk gjennomføres, og vi har derfor fått et uttrekk av kriminalomsorgens database KOMPIS-KIF. Disse dataene dekker hele perioden etter at samfunnsstraff ble innført fra 2002 til og med 2011. Vi har også hentet inn data om straffegjennomføringer fra kriminalomsorgens database KOMPIS-KIA som dekker straffegjennomføringer i fengsel for samme periode. Denne informasjonen kobles så mot andre registre i SSB.

Informasjon om demografiske og sosioøkonomiske forhold hentes fra befolkningsregisteret, FD-trygd og inntektsregisteret. Datagrunnlaget omtales noe nærmere når de enkelte variablene defineres nedenfor. På analysetidspunktet i 2012 var de fleste av disse variablene tilgjengelige til og med 2011.

2.1. Utvalg

Utvalget som benyttes i analysen er begrenset til personer som er registrert med norsk personnummer i registrene. Vi benytter personnummeret til å koble informasjon om personene over tid og på tvers av registre, og dette er vanskeligere uten en slik sikker koblingsnøkkel. Dette innebærer i praksis at det er snakk om personer bosatt i Norge. Dette er dessuten en fordel i forhold til sammenligningsgruppen av personer som gjennomfører straff i fengsel, der det er en høy andel utenlandske statsborgere som ikke er bosatte i Norge, og disse holdes dermed konsekvent utenfor analysene.

2.2. KOMPIS

Kriminalomsorgen produserer statistikk til internt bruk over blant annet antall personer og dommer som er innskrevet, iverksatt og avsluttet med EK. Denne databasen består av to hoveddeler: KOMPIS-KIF som benyttes av friomsorgskontorene og KOMPIS-KIA som benyttes av fengslene, men vi vil her omtale begge disse som KOMPIS. Tallene i denne rapporten vil ikke nødvendigvis stemme helt overens med tall produsert av kriminalomsorgen selv om datakilden er den samme. Det er gode grunner for dette. For det første er KOMPIS-KIF en database som brukes aktivt daglig, og alle endringer, etterregistreringer osv. vil kunne bli fortløpende oppdatert. Dette innebærer at datoen uttrekket fra databasen gjøres vil ha betydning for hvilke tall man får. (Dette er for øvrig et kjent fenomen fra også andre administrative registre som brukes for statistikkformål). For det andre er det kjent at det kan være svakheter med registreringen når straffede overføres fra ett friomsorgskontor til et annet. I disse sakene vil personen bli registrert med ny innskriving på det nye friomsorgskontoret, og selv om straffen skal registreres som avsluttet i det gamle friomsorgskontoret hender det at det ikke skjer og saken blir stående som uavsluttet der.³ Et tredje mulig registreringsproblem oppstår når det er avbrudd (eller brudd på betingelser) som medfører overføring til annen straff. I disse sakene vil det i en del tilfeller mangle korrekt registrering av at straffegjennomføringen er avsluttet, og saken kan forbli stående som uavsluttet i KOMPIS-KIF.

Analyseopplegget for denne rapporten baserer seg på å konstruere individuelle soningsforløp for person. Dette innebærer at hvert enkelt soningsforløp per person skilles ut for seg med en iverksettelsesdato og en avslutningsdato.

³ Jeg takker Ragnar Kristoffersen ved KRUS for disse opplysningene. Noen systematisk oversikt over omfanget kjenner jeg imidlertid ikke til.

2.3. Bakgrunnskjennetegn

I denne rapportens kapittel 4 benyttes et sett av variable til å beskrive utvalget av straffede på bakgrunnskjennetegn. Her inngår variable som alder, kjønn og sivilstand. Noen variable trenger imidlertid noe mer forklaring.

En person kan i utgangspunktet bli dømt for flere lovbrudd i samme dom, men i uttrekket fra KOMPIS har vi kun én opplysning om lovbruddstype. Vi går ut fra at dette er det viktigste lovbruddet i et eventuelt sakskompleks. Lovbruddskodene som benyttes i KOMPIS tilsvarer ikke de som SSB benytter i den offisielle kriminalstatistikken, så disse kan ikke uten videre sammenlignes. Et skjema for gruppering av lovbruddskoder finnes i vedlegg A.

For høyeste fullførte utdanning gjøres det en grov inndeling etter nivå der vi skiller mellom grunnskole eller lavere (inkludert uoppdrett), videregående skolenivå (minst fullført grunnkurs), eller høyere utdanning (universitets- og høyskoleutdanning). Innvandringsbakgrunn benyttes her om alle personer som har innvandret selv eller har to innvandrereforeldre, men majoriteten i denne gruppen er personer som har innvandret selv.

Vi har ikke tilgjengelig direkte informasjon om selvstendig næringsdrivende, men fra registerbasert inntektsstatistikk får vi informasjon om type inntektskilder, dvs. nærings- eller lønnsinntekt. De som har næringsinntekt på over satsen for enslige minstepensjonister omtaler vi her som *selvstendige næringsdrivende*. Dette beløpet var i 2011 kr. 157.000 og vi benytter denne satsen siden det angir et slags minimumsbeløp det går an å leve av. Tilsvarende regner vi som *lønnstakere* alle personer med det samme nivået på lønnsinntekt (altså: mer enn minstepensjon for enslig). Vi regner en person som å være *under utdanning* hvis han var under utdanning mer enn 6 måneder foregående år. En person regnes her som å ha vært *deltaker på arbeidsmarkedstiltak* hvis han er registrert som det i minimum 3 måneder foregående år. Uføretrygd er en noe mer permanent status, og vi regner alle som mottok noe uføretrygd i løpet av foregående år som *uføretrygdet* uavhengig av beløp. Tilsvarende regner vi at en person er *under rehabilitering* hvis han mottok slik ytelse foregående år. Vi regner en person som *sosialhjelpsmottaker* hvis han mottok økonomisk sosialhjelp foregående år uavhengig av beløp.

Siden en person kan både være lønnstaker og for eksempel sosialhjelpsmottaker, gjør vi også en gruppering av "hovedaktivitet" i gjensidig utelukkende kategorier. Dette gjøres etter følgende prioritering der den første av disse blir regnet som hovedsysselsetting foregående år.

- i) selvstendige næringsdrivende
- ii) andre arbeidstakere
- iii) andre personer under utdanning
- iv) trygdede og under rehabilitering
- v) arbeidsmarkedstiltak
- vi) sosialhjelpsmottakere

Denne kategoriseringen av hovedsysselsetting viser altså ikke hvor mange som for eksempel mottok sosialhjelp året før, men kun hvor mange som gjorde det uten at de var i arbeidsstokken, under utdanning eller mottok langtidstrygdeytelser. Tilsvarende omfatter kategori *ii* andre arbeidstakere, men kun arbeidstakere som ikke også hadde næringsinntekt. Summen av andelen selvstendige næringsdrivende og arbeidstakere viser imidlertid andelen som var sysselsatt året før.

2.4. De tidsvarierende variablene

I denne rapportens kapittel 5 vil vi se på hvordan de straffedes situasjon endrer seg måned for måned fra før til etter straffegjennomføring (se nærmere forklart i avsnitt 3.1), og i denne delen av analysen benyttes det litt andre variable og definisjoner.

Opplysninger om sysselsetting på finere datering enn årsbasis kan bare knyttes til arbeidstakere i SSBs registre, og ikke til selvstendig næringsdrivende. Sysselsetting defineres her som å være ansatt hos en arbeidsgiver slik det er registrert i arbeidstakerregisteret, og tallene viser status per første dag i måneden. Å være registrert i arbeidstakerregisteret innebærer imidlertid ikke nødvendigvis at man faktisk jobber på den gjeldende datoen. Man kan for eksempel ha permisjon eller ta ut ferie mens man gjennomfører en straff. Hvis man jobber deltid eller på timebasis eller på annen måte ikke har en fast arbeidstid, kan man i perioder reelt sett være uten sysselsetting selv om man er tilknyttet en arbeidsgiver. Vi har begrensede muligheter for å skille mellom slike typer sysselsettinger, og benytter her en bred definisjon der alle typer arbeidsforhold teller med.

Registrerte arbeidsledige baserer seg på informasjon fra NAV, og inneholder også informasjon om deltakelse på blant annet arbeidsmarkedstiltak. Vi velger her å kun se på dem som deltar i ordinære arbeidsmarkedstiltak, og holder andre ledige utenfor.

Andelen som mottar sosialhjelp beregnes ut fra hvem som er registrert som mottaker av økonomisk sosialhjelp i en gitt måned. Det er her ikke skilt mellom type sosialhjelp eller beløp, kun om man mottar en slik ytelse eller ikke. I de tilfeller personen lever i en husstand sammen med andre er registrering av sosialhjelpsmottak på personnivå noe mer usikker fordi behovsprøvingen også kan ta hensyn til hele familiens økonomi og for eksempel antall barn. Normalt vil det være én person i husholdningen som mottar sosialhjelp på vegne av familien, slik at man for eksempel ikke vil være registrert som sosialhjelpsmottaker hvis det er ektefellen som besørger kontakten med NAV.

Å være under utdanning er definert som å være registrert som under utdanning per første dag i måneden. De tilgjengelige forløpsdataene inneholder ikke videregående skolenivå, så det er bare høyere utdanning som fanges opp her.

Data om rehabilitering omfatter medisinsk rehabilitering (ikke arbeidsavklaringspenger). Medisinsk rehabilitering er kun tilgjengelig ut 2010 fordi denne ordningen da ble endret. Vi viser her tall for om personen var registrert på rehabilitering per første dag i hver måned. Tilsvarende er trygdene definert ut fra status per første dag i hver måned. Vår kategorisering trygdet omfatter alle de tidligere og nåværende uføreytelsene uførepensjon, foreløpig uførestønad og tidsbegrenset uførestønad.

3. Analyseopplegget

Analysen er bygget opp i to deler. For det første vil vi beskrive de personene som soner samfunnsstraff langs noen sentrale variable. I denne delen bruker vi opplysninger om personen foregående år slik at vi unngår at gjeldende straffegjennomføring direkte påvirker bakgrunnskjennetegnene. Dette vil altså gi en oversikt over datamaterialet og populasjonen. For det andre vil vi se hvordan de dømtes sosioøkonomiske situasjon endrer seg fra før til etter straffegjennomføring når det gjelder andel sysselsatt, under utdanning, mottak av sosialhjelp, uføretrygd osv.

3.1. Opplagg for før/etter analysen

Vi ønsker her å belyse hvorvidt et av hovedformålene med innføringen av samfunnsstraff, nemlig å forhindre at de som gjennomfører straff mister kontakten med arbeidsplassen eller samfunnet for øvrig, oppnås. Analysen legger derfor opp til å studere om eller hvordan situasjonen endrer seg (fra før straffegjennomføring til etter) for dem som gjennomfører en samfunnsstraff. Dersom straffegjennomføringstypen lykkes i å unngå at de mister kontakten med arbeidsplassen, så skulle vi forvente at veldig få går fra å være sysselsatt før straffegjennomføring til å bli uten arbeid etter straffegjennomføring. Det er også informativt å se på i hvilken grad disse personene får økte problemer, målt bl.a. ved avhengighet av trygdeytelser og sosialhjelp, fra før til etter straffegjennomføring.

Vi benytter en fremgangsmåte som likner den som er blitt benyttet i en dansk studie av sysselsetting før og etter straffegjennomføring i fengsel (Tranæs, 2008). Tilsvarende fremgangsmåte har også blitt benyttet i andre relaterte studier (Lyngstad & Skardhamar, 2013; Savolainen & Skardhamar, 2012; Skardhamar, 2013).

For hver person bestemmer vi hvilken kalendermåned vedkommende påbegynte straffegjennomføring, og så følger vi personen måned for måned de neste 24 månedene. Tilsvarende ser vi på vedkommendes situasjon for hver av de 24 foregående månedene før påbegynt straffegjennomføring. Vi får da en relativ tidsskala som går fra -24 til +24, der null er måneden for påbegynt straffegjennomføring. For eksempel vil da sysselsetting tre måneder før påbegynt straff vises som andel sysselsatte ved tidspunkt -3, mens sysselsetting ett år etter påbegynt straff vil vises som andel sysselsatte ved tidspunkt 12. Vi presenterer alle resultatene som plott av andeler per måned med en glattet kurve som sammenfatter trenden i dataene.⁴ Personer som dør eller emigrerer i løpet av perioden inngår bare i datamaterialet i den perioden de er bosatt i Norge.

I denne delen av analysen vil vi kun se på én enkelt kohort av personer som påbegynner straffen for å unngå at analysen kompliseres ved at personer kan rekke å sone flere dommer i perioden. I slike tilfeller ville perioden før/etter gjeldende straffegjennomføring kunne overlape med tidligere eller senere straffegjennomføringer som inngår i samme analysen. For å kunne følge personene rimelig lenge etter straffegjennomføring velger vi å se på straffegjennomføringskohorten 2009, som altså kan følges i dataene ut år 2011. Hvis noen gjennomfører mer enn én straff dette året, velges den første av disse.

For denne delen av analysen er det så et spørsmål om hvordan vi skal håndtere tid tilbrakt i fengsel, da noen får nye dommer eller varetektsopphold. Vi kan betrakte tid i fengsel som et hinder for eller en grunn til at personene ikke er i jobb, på arbeidsmarkedstiltak eller under utdanning osv. I så fall bør de perioder vedkommende er i fengsel droppes fra analysen. Man kunne da i stedet beregne andelene basert på alle som ikke sitter i fengsel på det tidspunktet. Dette vil medføre at andelene blir høyere fordi nevneren i brøken blir mindre. En ulempe

⁴ Glattingen gjøres med en såkalt "nonparametric smoothing spline", nærmere bestemt en generalisert additiv modell (Wood, 2006).

med dette er at man da implisitt antar for eksempel at de ikke er i jobb *fordi* vedkommende sitter i fengsel – men det kan jo hende at disse personene ville vært uten jobb uansett. Siden de mest kriminelt aktive nok har både høyere sannsynlighet for å ikke få seg jobb og høyere sannsynlighet for å bli fengslet på nytt vil det å se bort fra disse medføre at man overvurderer andelen i jobb. Beslutningen om å kontrollere for tid i fengsel eller ikke innebærer dermed en vurdering av hvorvidt personen ville vært i jobb hvis han eller hun ikke satt i fengsel. Det er dermed ikke opplagt om det er rimelig å justere for tid i fengsel på denne måten. I rapporten rapporteres det gjennomgående tall som *ikke* er justert for tid i fengsel, men i vedlegg C ligger tilsvarende resultater *med* justering slik at leseren kan gjøre sin egen vurdering av dette. Gjennomgående viser det seg imidlertid at dette ikke får de helt store utslagene i resultatene.

3.2. Sammenligningsgruppe

Det kan tenkes ulike andre forhold enn at man gjennomfører en straff som påvirker endringer i sysselsettingen til personer fra før til etter straffegjennomføring. Det er for eksempel slik at personer i slutten av tenårene eller begynnelsen av 20-årene vil ha en tendens til å ha høyere sysselsettingsgrad etter som tiden går – rett og slett fordi de er på vei inn i arbeidslivet; eller det kan være generelle økonomiske nedgangstider som gjør at sysselsettingsgraden faller med tiden (også for dem som soner samfunnsstraff). For å håndtere slike forhold kunne vi for eksempel benytte regresjonsanalyser der vi inkluderte kalenderårsummier og kontrollerte for alder og andre kjennetegn.

Et alternativ er å benytte en sammenlikningsgruppe. Vi har ikke tilgang på noen reell kontrollgruppe slik vi måtte hatt for å kunne trukket slutninger om hva utfallet ville vært hvis de hadde fått en annen type straff. Siden samfunnsstraff i utgangspunktet er ment som et alternativ til fengselsstraff, ville en ønsket kontrollgruppe bestått av personer som gjennomfører en straff i fengsel. Siden det ikke er tilfeldig hvem som blir idømt ulik straffegjennomføringstype, kan vi ikke si hvorvidt utfallet er en kausal *effekt* av straffegjennomføringstypen da forskjeller også kan skyldes systematisk seleksjon til straffegjennomføringstype. Det er likevel ønskelig å se resultatene for personer som gjennomfører en samfunnsstraff i lys av hvordan tilsvarende resultat ser ut for personer som soner i fengsel. Dette gir et utgangspunkt for å si noe om hvorvidt for eksempel andelen sysselsatte er høy eller lav, og om det er en stor eller liten endring i sysselsetting.

Fordi det er rimelig å anta det er de personene som er best skikket som selekteres til samfunnsstraff, vil vi vente at en enkel differanse i sysselsettingen fra før til etter straffegjennomføring mellom personer som har gjennomført straff i fengsel og personer som har gjennomført samfunnsstraff vil inkludere både en positiv seleksjonseffekt og en mulig positive kausal effekt. Hvis vi altså finner at de som gjennomfører samfunnsstraff reduserer sin sysselsetting mindre enn dem som soner i fengsel, så kan dette dermed betraktes som en øvre grense for en potensiell kausal effekt. På den annen side, hvis vi ikke finner noen forskjell mellom dem som soner i fengsel og på samfunnsstraff, så er det lite rimelig å anta at straffegjennomføringsformen som sådan har en nevneverdig kausal effekt. Det er selvsagt slik at når vi er ute etter å finne ut om samfunnsstraff faktisk bidrar til sitt formål (å forhindre at de som soner mister kontakten med arbeidsplassen eller samfunnet for øvrig), så er det egentlig kausaleffekten som er av interesse.

Det er imidlertid ikke opplagt hvem som skulle kunne utgjøre en rimelig sammenligningsgruppe. Vi vil her bruke en noe forskjellig sammenligningsgruppe i rapportens to empiriske deler. Vi vil først beskrive hvem som gjennomfører samfunnsstraff og sammenligningsgruppen vil her være alle som soner en relativt kort dom i fengsel (under ett års dom). Samfunnsstraff kan i prinsippet idømmes som et alternativ til ubetinget fengsel under ett år, så disse ville i utgangspunktet kunne bli vurdert til samfunnsstraff. I denne delen av rapporten vil hensikten med sammenligningsgruppen være å vise i hvilken grad personer som gjennomfører en

samfunnsstraff er forskjellig eller like de som gjennomfører straff i fengsel. Dette vil bidra til å belyse fordelingseffektene av tiltaket, altså hvilke sosioøkonomiske grupper som nyter godt (i form av det som vil kunne oppfattes som en mindre inngripende straffegjennomføringsform) av muligheten til straffegjennomføring med samfunnsstraff.

I rapportens andre empiriske del vil vi se på hvordan bl.a. sysselsetting endrer seg fra før straffegjennomføring og fremover. Siden det er viktige skiller mellom de som gjennomfører straff i fengsel og samfunnsstraff (se kapittel 4), er det ikke fullt så hensiktsmessig å sammenligne med *alle* som soner i fengsel med dom under ett år. Vi kan si at vi metodisk ønsker å forsøke å etterlikne hva som ville skjedd i et randomisert eksperiment der personer ble trukket tilfeldig til å gjennomføre straff i fengsel eller samfunnsstraff. I så måte er det bare de personene som gjennomfører straff i fengsel som ville vært aktuelle til samfunnsstraff som skal inngå i utvalget. Vi ønsker altså å plukke et underutvalg av dem som gjennomfører en kort dom i fengsel (altså alle personer som inngår i rapportens første empiriske del) som er mest mulig lik dem på samfunnsstraff. Vi ønsker altså at sammenligningsgruppen i gjennomsnitt skal være lik dem som gjennomfører en samfunnsstraff, både på observerbare og uobserverbare kjennetegn. For å konstruere en slik sammenligningsgruppe benytter vi en metode for å matche personer på observerbare kjennetegn, såkalt "genetic matching" (Diamond & Sekhon, 2005). Metoden er beslektet med varianter av propensity score matching (Ho, Imai, King, & Stuart, 2007; Rosenbaum & Rubin, 1985). Genetic matching minimerer forskjellen mellom de to gruppene og finner beste sammensetning av sammenligningsgruppen som gir like gjennomsnittsverdier på oppgitt variable. I motsetning til andre matchingteknikker matches ikke en og en person, men det er en algoritme som minimerer ubalanse på gitte variable over utvalget. Den konstruerte sammenligningsgruppen vil derfor ikke nødvendigvis være av samme størrelse som samfunnsstraffutvalget, men vil ha en tilsvarende sammensetning på observerte variable. Det har blitt vist at denne typen matching i mange tilfeller vil fungere vesentlig bedre enn mer tradisjonelle matchingmetoder. For tekniske detaljer, se Sekhon (2011) og Diamond og Sekhon (2005; 2012).

Selv om denne teknikken er utviklet innenfor et rammeverk der formålet er effekt-evaluering, vil vi understreke at vi må være villige til å pålegge strenge forutsetninger for å kunne tolke funnene kausalt. Disse forutsetningene vil lett fremstå som urimelige i vårt tilfelle, fordi det åpenbart er en seleksjon av personer med fordelaktige (observerbare og uobserverbare) kjennetegn til samfunnsstraff. Vi understreker at dette derfor ikke gir oss en kontrollgruppe i eksperimentell forstand og differansen mellom gruppene kan derfor ikke tolkes som effekt av straffegjennomføringsform. Derimot gir det en referanseramme og en bakgrunn å forstå tallene for de som gjennomfører samfunnsstraff.

Sammenlikningsgruppen matcher vi på type hovedlovbrudd, alder, kjønn, høyeste fullførte utdanning, om vedkommende var lønnstaker, selvstendig næringsdrivende, sosialhjelpsmottaker, under utdanning, arbeidssøker eller uføretrygdet foregående år (jf. definisjonene i avsnitt 2.3 over), tidligere opphold i fengsel, tidligere siktelsler for bruk og besittelse av narkotika, og tidligere lønnsinntekt og næringsinntekt (i kroner). Antall personer med samfunnsstraff i analysen er 2 893, mens antall personer med om på mindre enn ett år er 5 058. Av de sistnevnte konstruerer matchingmetoden en sammenlikningsgruppe på 1 594 personer, og denne sammenlikningsgruppen er altså i gjennomsnitt nesten identiske (på nevnte variable) med de 2 893 personene med samfunnsstraff. Vedlegg A inneholder noe mer detaljer om resultat av matchingen.

4. Resultater: Hvem gjennomfører med samfunnsstraff og i fengsel?

Vi vil i dette kapittelet beskrive personer som påbegynner en samfunnsstraff, sammenlignet med de som påbegynte en straffegjennomføring i fengsel med dom på under 1 år. Vi viser tall for hvert år siden samfunnsstraffen ble innført i 2002 slik at vi også ser eventuelle endringer i disse gruppene. Enheten i tabellene er påbegynte *straffegjennomføringer* med samfunnsstraff slik at en person i prinsippet kan telles mer enn en gang. De færreste vil rekke å påbegynne to samfunnsstraffer i løpet av samme året slik at tallene er likevel tilnærmet det samme som om vi hadde talt *personer* innenfor hvert år.

Tabell 4.1 viser fordelingen på noen hovedtyper lovbrudd som personene straffes for. Omlag en fjerdedel både blant de som gjennomfører straff i fengsel og samfunnsstraff straffes for vold eller trusler, men ellers er fordelingen på type lovbrudd nokså ulik. De som gjennomfører en samfunnsstraff straffes oftere for økonomisk kriminalitet, narkotika (ikke innførsel) og tyveri, men langt sjeldnere for veitrafikklovbrudd, men noe oftere promilledom.

Tabell 4.2 viser demografiske kjennetegn ved dem som påbegynte straffegjennomføring fra og med 2002 til og med 2011. For både de som gjennomfører straff i fengsel og samfunnsstraff er den store majoriteten menn, men det er noe høyere andel kvinner blant de som gjennomfører samfunnsstraff enn blant de som sitter i fengsel. Andelen kvinner som gjennomfører en samfunnsstraff øker noe i perioden, fra 13 prosent i 2002 til 17 prosent i 2011; mens andelen kvinner blant straffegjennomførere i fengsel ligger mer stabilt rundt 9 prosent. Det er liten eller ingen forskjell i andelen med innvandringsbakgrunn mellom de som soner i fengsel og samfunnsstraff. Andelen er i underkant av 16 prosent i 2011 og i den grad det er noen forskjeller mellom gruppene i de foregående årene, så er disse forskjellene små.

De som gjennomfører samfunnsstraff er også noe yngre enn de som soner i fengsel, i 2011 er gjennomsnittsalderen 31 for samfunnsstraff og 36 for de i fengsel. De som gjennomfører samfunnsstraff er i noe større grad ugifte (80 prosent) enn de som soner i fengsel (76 prosent), mens andelen gifte er nokså lik mellom de to gruppene, om lag 9 prosent i 2011. De resterende er tidligere gifte, hvilket innebærer at andelen skilte er høyere blant de som soner i fengsel. Noe av forskjellene i sivilstand henger nok i stor grad sammen med aldersforskjellen mellom de to gruppene. Da de som gjennomfører straff i fengsel er noen år eldre har de i noe større grad rukket å gifte seg og også skille seg.

Tabell 4.1. Type lovbrudd for personer som påbegynner straffegjennomføring 2008 – 2011. Samfunnsstraff og i fengsel (dom under 1 år). Prosent

	Annet		Økonomisk krim.		Trafikk		Narkotika		Vold/trusler		Annen vinning		Tyveri		Promillekjøring	
	Fengsel	Samf. straff	Fengsel	Samf. straff	Fengsel	Samf. straff	Fengsel	Samf. straff	Fengsel	Samf. straff	Fengsel	Samf. straff	Fengsel	Samf. straff	Fengsel	Samf. straff
2002 ..	7,0	5,8	8,0	13,7	32,3	0,0	10,2	30,3	20,1	20,3	2,9	2,9	7,2	21,6	12,4	5,3
2003 ..	6,6	7,5	6,8	13,4	12,8	1,0	10,6	21,7	21,0	24,4	2,9	3,9	8,0	22,9	31,2	5,1
2004 ..	6,6	6,3	7,0	13,8	16,4	1,4	11,6	20,1	21,2	26,0	2,5	4,2	7,9	23,1	26,7	5,1
2005 ..	6,6	8,5	10,3	15,7	30,3	2,2	9,4	18,5	21,3	23,8	1,9	3,6	8,0	21,9	12,2	5,8
2006 ..	7,3	5,7	11,2	23,6	27,8	2,1	9,6	17,5	22,6	23,4	1,6	3,3	8,0	17,4	12,0	7,0
2007 ..	7,2	5,0	11,3	22,4	29,1	2,8	10,3	17,7	22,4	23,6	1,9	2,2	7,8	15,4	9,9	11,0
2008 ..	6,5	6,4	10,2	20,0	29,8	3,3	9,6	18,6	22,5	23,7	1,5	2,3	7,5	12,3	12,4	13,4
2009 ..	7,2	6,4	9,3	19,0	29,1	3,8	11,4	19,9	24,2	23,7	1,3	1,4	7,0	11,1	10,4	14,7
2010 ..	7,7	6,8	8,7	19,6	30,8	3,2	11,2	19,5	24,3	24,2	1,3	1,6	6,9	12,6	9,2	12,4
2011 ..	8,0	7,4	8,4	17,5	28,6	2,7	12,5	21,6	25,6	24,3	1,2	1,8	7,3	12,9	8,4	11,7

Tabell 4.2 Demografiske kjennetegn ved personer påbegynner straffegjennomføring 2008 – 2011. Samfunnsstraff og i fengsel (dom under 1 år). Prosent

	Antall personer		Menn (%)		Innvandrere eller etterkommere		Alder (gj.snitt)		Ugift		Gift/partner	
	Fengsel	Samf. straff	Fengsel	Samf. straff	Fengsel	Samf. straff	Fengsel	Samf. straff	Fengsel	Samf. straff	Fengsel	Samf. straff
2002 ..	5 534	379	91,6	87,3	8,7	8,7	33,3	26,5	72,9	85,0	10,6	5,8
2003 ..	5 608	1 351	91,7	87,9	9,8	9,3	33,9	27,4	72,4	87,2	9,6	5,2
2004 ..	5 966	2 087	92,5	87,5	10,9	10,6	34,0	28,1	72,9	84,2	10,5	7,0
2005 ..	6 068	2 534	92,0	86,8	11,1	11,1	34,2	28,8	73,1	83,6	10,8	6,8
2006 ..	6 251	2 670	91,8	83,3	11,8	11,9	34,6	29,5	72,9	80,3	9,8	9,4
2007 ..	6 742	2 919	91,6	83,0	12,2	11,6	34,9	29,4	73,4	81,9	10,0	9,5
2008 ..	6 139	2 794	90,6	84,1	13,4	12,4	34,3	29,6	75,5	81,4	9,3	8,0
2009 ..	5 058	2 893	89,9	84,0	14,9	13,2	34,7	29,7	75,4	80,7	8,6	8,7
2010 ..	4 959	2 616	91,0	83,1	15,6	13,0	35,2	30,5	75,3	80,3	8,5	8,5
2011 ..	4 450	2 514	91,6	83,1	15,8	15,6	35,5	30,8	75,5	80,3	9,2	9,1

Tabell 4.3 viser høyeste fullførte utdanningsnivå for utvalget. Det skjer ikke mye endring over perioden, og forskjellen i utdanningsnivå mellom de som gjennomfører straff i fengsel og på samfunnsstraff er temmelig liten. Det er blitt noen flere med fullført obligatorisk skolenivå (fra 27-28 prosent i 2002 til 32-31 prosent i 2011) og noen flere med fullført høyere utdanning blant de som soner samfunnsstraff (3 prosent i 2002 til 5 prosent i 2011). Det er i perioden om lag 30 prosent som kun har fullført ungdomsskole eller mindre, to tredjedeler har fullført videregående skole, mens bare 5 prosent har fullført en høyere utdanning ved universitet eller høyskole.

Tabell 4.3 Høyeste fullførte utdanningsnivå for personer påbegynner straffegjennomføring 2008 – 2011. Samfunnsstraff og i fengsel (dom under 1 år). Prosent

	Ungd. skole eller mindre		Vg skolenivå		Høyere utd.	
	Fengsel	Samf.straff	Fengsel	Samf.straff	Fengsel	Samf.straff
2002	27,2	28,8	67,8	67,8	5,0	3,4
2003	26,8	32,7	67,8	65,1	5,4	2,2
2004	27,0	32,1	68,0	65,7	5,1	2,3
2005	27,6	32,6	67,2	63,8	5,2	3,6
2006	27,3	30,3	67,3	65,8	5,4	3,8
2007	29,0	32,8	66,0	62,9	5,1	4,4
2008	29,9	34,7	65,1	60,7	5,0	4,6
2009	31,3	32,4	64,5	63,0	4,3	4,7
2010	31,5	32,1	63,9	63,8	4,6	4,1
2011	31,9	30,6	63,1	64,1	5,0	5,3

Det er rimelig å forvente at en del av disse personene har tidligere fengselsopphold bak seg. Tabell 4.4 viser andelen som hadde minst ett fengselsopphold (inkludert varetekt) året før gjeldende straffegjennomføring, og andelen som noen gang hadde fengselsopphold (inkludert varetekt) i perioden vi har tilgang til data for (siden 1997). For 2011 er det 5,6 prosent av de som sonet i fengsel som også sonet en straff i fengsel foregående år, mens for dem på samfunnsstraff var andelen lavere, 3,7 prosent. Tallene svinger noe fra år til år, men vi kan kanskje driste oss til å si at det er en tendens til at de som gjennomfører en samfunnsstraff i mindre grad har tidligere fengselsopphold nå enn tidligere.

Det er langt flere som har hatt et fengselsopphold i løpet av en noe lengre tidsperiode. Tallene over tid er her noe misvisende fordi det er talt fengselsopphold siden 1997 slik at personene i de senere årene har hatt en lengre periode å akkumulere fengselsopphold slik vi måler det. Den økningen vi ser i tabellen behøver med andre ord ikke å være reell. For de som påbegynte straffegjennomføring i fengsel i 2011 hadde 31 prosent tidligere fengselsopphold bak seg. For dem på samfunnsstraff var andelen noe lavere, 19 prosent. Det er med andre ord et betydelig mindretall som ikke har tidligere straffegjennomføringer innunder kriminalomsorgen.

Fra politiets registre kan vi finne om personene har vært siktet for andre lovbrudd (som de også kan ha blitt straffet for). Vi kan knytte disse tallene fra politiet til den enkelte person, men vi vet ikke om siktelsen er relatert til den gjeldende straffe-

gjennomføringen. Vi vil ikke beskrive personenes tidligere lovbruddskarriere i detalj her, men en viktig indikator i vår sammenheng er tidligere rusmisbruk. Bruk og besittelse av narkotika er forbudt, og det er rimelig å anta at siktelse for slike lovbrudd er nært knyttet til eget stoffmisbruk. Tabell 4.4 viser andelen med slike siktelser mot seg siden 1992. Her har i underkant av 40 prosent av både de som soner i fengsel og samfunnsstraff en slik siktelse mot seg. Tallene ligger rimelig stabilt i perioden for dem som soner i fengsel, men for samfunnsstraff har andelen gått ned fra 58 prosent til 38 prosent. En rimelig tolkning er altså at trolig om lag 40 prosent i begge grupper har (hatt) et illegalt stoffbruk, men for dem på samfunnsstraff har andelen gått ned i løpet av perioden.

Tabell 4.4. Tidligere idømt dom før gjeldende straff for personer som påbegynner straffegjennomføring 2008 – 2011. Samfunnsstraff og i fengsel (dom under 1 år). Prosent

	Fengselsopphold foregående år		Noen gang fengslet siden 1997		Noen gang siktet for bruk/besittelse siden 1992	
	Fengsel	Samf.straff	Fengsel	Samf.straff	Fengsel	Samf.straff
2002	5,0	5,5	5,0	5,5	32,9	58,3
2003	4,2	5,9	9,3	10,1	36,6	58,5
2004	4,2	5,1	11,6	11,3	37,1	55,2
2005	4,6	5,1	15,2	14,4	36,6	51,4
2006	4,7	4,5	18,3	14,6	38,2	47,2
2007	5,5	4,2	21,6	14,8	40,1	45,4
2008	5,8	5,4	23,3	16,0	41,9	45,0
2009	6,7	4,3	26,9	17,5	42,7	43,9
2010	5,8	4,5	28,9	19,7	39,6	38,5
2011	5,6	3,7	30,7	19,3	39,1	38,3

Tabell 4.5 viser andelen som hadde ulik type sysselsetting året før påbegynt straffegjennomføring. I denne tabellen er kategoriene ikke gjensidig utelukkende slik at samme person kan telles med i flere kolonner, mens en gruppering med gjensidig utelukkende kategorier for hovedsysselsetting vises i Tabell 4.7. Både for de som gjennomfører straff i fengsel og samfunnsstraff, er det en svært lav andel selvstendig næringsdrivende. I 2011 var det i underkant av 4 prosent blant de i fengsel og drøye 2 prosent blant de med samfunnsstraff. Andelen lønnsstakere er derimot noe høyere, med litt under en tredjedel de siste par år for begge grupper. I perioden siden 2002 har andelen lønnsstakere blant de som gjennomfører samfunnsstraff svingt noe, og forskjellen til de som soner i fengsel har blitt mindre. Det kan være mange grunner til dette, men en av dem er trolig at de på samfunnsstraff har blitt noe eldre i perioden. Dette reflekteres også i den synkende andelen som var under utdanning foregående år blant de på samfunnsstraff (om lag en fjerdedel i 2011), mens andelen under utdanning blant de i fengsel er mer stabil i perioden, dog noe lavere i 2011 (11 prosent) enn tidligere år.

Tabell 4.5 viser også andel som var deltakere på ordinære arbeidsmarkedstiltak foregående år. Andelen på slike tiltak er relativt lav, med 5,5 prosent blant de i fengsel og 8,7 prosent blant de på samfunnsstraff i 2011. Tallene varierer noe over tid, men det er gjennomgående slik at andelen på arbeidsmarkedstiltak er høyere blant de på samfunnsstraff enn blant de som soner i fengsel.

Til sist viser Tabell 4.5 andelen som mottok økonomisk sosialhjelp foregående år. I 2011 er det noe færre blant de som gjennomfører samfunnsstraff som mottak slik sosialhjelp (36 prosent) sammenlignet med de som gjennomfører straff i fengsel (39 prosent). Det har imidlertid vært noe endringer i perioden slik at før 2007 var andelen sosialhjelpsmottakere noe høyere blant de som gjennomførte samfunnsstraff.

Tabell 4.5. Typer sysselsetting året før påbegynt straffegjennomføring 2008 – 2011. Samfunnsstraff og i fengsel (dom under 1 år). Prosent

	Selvst. næring		Lønnstaker		Under utdanning		Deltakere på ordinære arbeidsmarkedstiltak		Sosialhjelps mottaker -	
	Fengsel	Samf. straff	Fengsel	Samf. straff	Fengsel	Samf. straff	Fengsel	Samf. straff	Fengsel	Samf. straff
2002	6,3	1,6	44,0	27,2	14,1	31,9	2,4	6,6	36,1	42,2
2003	6,6	3,0	39,9	23,5	13,4	27,7	4,2	7,0	37,7	45,7
2004	6,1	3,8	37,9	24,0	14,3	27,7	6,1	11,1	37,7	45,1
2005	6,0	3,5	36,4	25,2	15,1	26,5	6,1	9,8	36,8	43,6
2006	6,0	3,0	37,8	31,6	13,7	24,7	5,6	8,1	37,7	41,2
2007	6,0	2,4	39,0	34,6	13,9	27,7	4,5	5,7	37,1	35,1
2008	5,0	3,0	39,6	33,8	14,3	26,0	4,3	7,1	34,6	32,7
2009	5,0	2,9	39,6	35,7	13,2	24,9	5,7	7,1	36,6	33,0
2010	3,0	2,9	34,6	30,8	12,8	24,2	7,3	8,3	39,9	36,1
2011	3,7	2,4	30,2	27,7	11,3	24,4	5,5	8,7	39,4	35,7

Gitt at straffede i stor grad er kjennetegnet ved en rekke både sosiale problemer og helseproblemer (Friestad & Hansen, 2005; Skardhamar, 2003), kan det tenkes at andelen uføretrygdede ikke er uvesentlig. Tabell 4.6 viser at andelen uføretrygdede foregående år er 11 prosent for straffede i fengsel og 6 prosent blant dem med samfunnsstraff. Selv om disse tallene er noe høyere i 2011 enn foregående år, er hovedbildet at tallene er rimelig stabile i hele perioden for begge grupper. En noe lavere andel er på medisinsk rehabilitering. Dette utgjør omtrent 6 prosent for begge grupper i 2011. Tallene svinger noe de foregående årene, men er gjennomgående nokså like for dem som gjennomfører straff i fengsel og samfunnsstraff.

Tabell 4.6. Personer under medisinsk rehabilitering og uføretrygd. Personer påbegynt straffegjennomføring 2008 – 2011. Samfunnsstraff og i fengsel (dom under 1 år). Prosent

	Medisinsk rehabilitering		Uføretrygd	
	Fengsel	Samf.straff	Fengsel	Samf.straff
2002	-	-	9,1	5,0
2003	7,9	9,3	9,3	5,7
2004	9,7	10,7	9,4	4,7
2005	9,6	10,1	9,7	4,9
2006	8,0	9,2	9,3	4,0
2007	8,9	7,9	9,8	3,9
2008	7,8	8,9	9,4	4,3
2009	7,3	7,6	9,6	4,4
2010	9,6	11,2	10,1	4,8
2011	5,7	5,6	11,3	5,8

I Tabell 4.5 og Tabell 4.6 kan de samme personene opptre i flere kolonner hvis personen for eksempel både var lønnstaker og mottok sosialhjelp. I Tabell 4.7 er de samme kategoriene ordnet i gjensidig utelukkende kategorier slik at noen statuser gis prioritet over andre. For enkelthets skyld omtaler vi denne kategoriseringen som hovedaktivitet her. (Se forklaring i begynnelsen av avsnitt 2.3 over).

Den største gruppen både blant dem som soner i fengsel og samfunnsstraff er arbeidstakere, med henholdsvis 30 og 27 prosent i 2011. Det er få selvstendig næringsdrivende i begge grupper, men arbeidstakere og selvstendige utgjør til sammen en gruppe som vi kan anta er rimelig godt integrert i ordinært arbeidsliv. Disse utgjør til sammen i overkant av tretti prosent for begge grupper i 2011. Det er imidlertid langt mer vanlig blant dem på samfunnsstraff å være under utdanning (21 prosent) enn blant de i fengsel (8 prosent). Derimot er det en relativt høy andel som er uføre eller på medisinsk rehabilitering blant dem i fengsel (16 prosent), og noe lavere blant dem på samfunnsstraff (11 prosent). Andelen på ordinære arbeidsmarkedstiltak er relativt lav for begge grupper, men relativt mange er sosialhjelpsmottakere uten annen sysselsetting. I 2011 var det om lag en femtedel som var sosialhjelpsmottakere uten annen sysselsetting, og sammenlignet med Tabell 4.6 innebærer dette at blant alle som mottar sosialhjelp er det en god del som er i arbeid eller har annen sysselsetting og likevel mottar økonomisk sosialhjelp.

Selv om de som gjennomfører straff i fengsel og samfunnsstraff i hovedsak er nokså like når det gjelder andel etter type sysselsetting, så er det to litt mer vesentlige forskjeller. Det er flere blant dem med samfunnsstraff som var under utdanning, og det var flere uføre og under rehabilitering blant dem som gjennomfører straff i fengsel.

For å oppsummere kan vi si at det er store likhetstrekk mellom de som gjennomfører straff i fengsel og dem på samfunnsstraff når det gjelder de observerbare kjennetegnene vi har sett på her. Det er likevel noen mindre forskjeller som i sum vel antyder at de som gjennomfører samfunnsstraff i utgangspunktet er noe bedre stilt enn de som gjennomfører straff i fengsel. Det er likevel slik at det er en relativt lav andel sysselsatte også blant dem på samfunnsstraff, og en betydelig andel har økonomiske problemer i den forstand at de mottar sosialhjelp.

Tabell 4.7. Hovedaktivitet året før påbegynt straffegjennomføring 2008 – 2011. Samfunnsstraff og i fengsel (dom under 1 år). Prosent

År	Selvstendig		Arbeidstaker		Under utdanning		Ufør/Rehab.		Arbeids- markedstiltak		Sosialhjelp- mottaker u/annen sys.		Andre	
	Fengsel	Samf. straff	Fengsel	Samf. straff	Fengsel	Samf. straff	Fengsel	Samf. straff	Fengsel	Samf. straff	Fengsel	Samf. straff	Fengsel	Samf. straff
2002 ...	6,3	1,6	43,3	26,9	8,2	26,4	8,6	5,0	1,3	2,9	20,9	24,0	11,3	13,2
2003 ...	6,6	3,0	39,2	23,3	8,6	24,2	14,6	13,0	2,1	2,6	18,8	21,8	10,1	12,1
2004 ...	6,1	3,8	37,4	23,7	9,2	23,8	15,9	12,1	3,2	5,7	17,3	20,3	11,0	10,7
2005 ...	6,0	3,5	36,0	24,8	10,0	22,6	16,5	12,3	3,4	5,8	17,1	20,6	11,0	10,5
2006 ...	6,0	3,0	37,1	31,3	8,8	21,0	15,2	11,0	3,2	3,7	19,2	19,2	10,5	10,7
2007 ...	6,0	2,4	38,2	34,3	8,5	22,7	16,3	10,1	2,5	2,7	18,8	17,6	9,7	10,2
2008 ...	5,0	3,0	39,2	33,6	8,6	21,5	15,0	11,0	2,6	3,7	18,5	16,1	11,0	11,1
2009 ...	5,0	2,9	39,1	35,5	8,2	19,7	14,9	10,4	3,1	3,4	18,6	15,8	11,0	12,3
2010 ...	3,0	2,9	34,4	30,3	8,3	20,0	17,5	13,2	4,4	4,2	19,7	16,2	12,7	13,1
2011 ...	3,7	2,4	29,8	27,4	7,7	20,6	16,1	10,7	3,9	5,2	22,9	20,0	15,8	13,7

5. Resultater: Endring i situasjonen før/etter straffegjennomføring

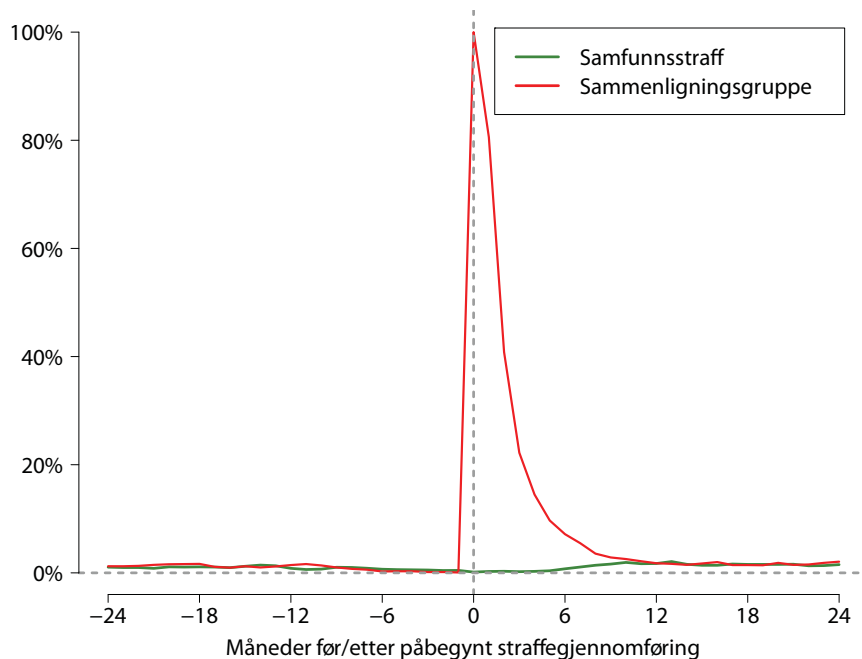
Vi vil her se på hvordan sysselsettingssituasjonen endrer seg fra før til etter straffegjennomføring, ved å følge personene måned for måned i perioden frem til påbegynt straffegjennomføring og videre fremover. Vi vil vise andelen som er i jobb, mottar sosialhjelp, osv. måned for måned. I det foregående har vi beskrevet kjennetegn ved de som påbegynte straffegjennomføring hvert år fra 2002 til og med 2011. I det følgende vil vi følge personene 24 måneder før og etter påbegynt straffegjennomføring. I skrivende stund har vi tilgang på månedsopplysninger om de fleste relevante forhold til og med 2011. Dette innebærer at de som påbegynte straffegjennomføring i 2011 kan knapt følges etter straffegjennomføring i det hele tatt, mens de som påbegynte en straffegjennomføring i 2009 kan følges i minst 24 måneder etterpå. Av forrige kapittel ser vi at det har vært beskjedne endringer i sammensetning av personer på samfunnsstraff mellom 2009 og 2011, og at situasjonen derfor neppe har forandret seg vesentlig siden den gang.

I analysene er det en fordel å kun se på en enkelt straffegjennomføringskohort fordi det gjør det lettere og mer oversiktlig å håndtere gjentatte straffegjennomføring. Vi velger her ut straffegjennomføringskohorten 2009. Hvis en person gjennomfører mer enn en straff i løpet av 2009 tar vi utgangspunkt i den første straffegjennomføring. Vi kontrollerer gjennomgående for om personen er bosatt i Norge (evt. utvandret eller død) og om personen sitter i fengsel på hvert tidspunkt ved å ekskludere dem fra risikopopulasjonen.

Det forrige kapittelet viste noen systematiske forskjeller mellom de som gjennomfører en straff i fengsel og med samfunnsstraff. Det er dermed rimelig klart at gruppen som gjennomfører straff i fengsel ikke er en helt god sammenligningsgruppe for dem som gjennomfører en samfunnsstraff, og dette vil særlig være tilfellet for uobserverte kjennetegn (fordi vi må anta at det gjøres en vurdering av sikkerhet og personlig egnethet ved dom til samfunnsstraff). Vi benytter i det følgende en konstruert sammenligningsgruppe av personer som gjennomfører straff i fengsel og som i gjennomsnitt er omtrentlig like på sentrale observerbare kjennetegn (se forklaring i avsnitt 3.2). Forskjellene mellom dem på samfunnsstraff og i fengsel kan dermed ikke skyldes at de to gruppene har for eksempel ulik aldersstruktur, ulik andel kvinner, ulikt utdanningsnivå eller ulik sysselsettingssituasjon før straffegjennomføring. Det kan likevel være andre systematiske forskjeller mellom gruppene som vi ikke har informasjon om i disse dataene (for eksempel rusmisbruk, problemer med sinnemestring eller impuls kontroll, psykiske problemer, konkrete ferdigheter relevante for arbeidslivet etc) slik at vi ikke dermed entydig kan si at straffegjennomføringsformen er det som fører til de forskjellene vi ser.

Det er verd å merke seg at det her er snakk om personer med relativt korte dommer, og en fengselsstraff medfører dermed ikke automatisk avslutning av arbeidsforholdet eller at man må avbryte en utdanning etc. da straffegjennomføringen er kort nok til at den ofte kan tas fra feriedager eller ved en kort permisjon. Figur 5.1 viser andelen av dem på samfunnsstraff (blå linje) og dem som soner i fengsel (rød linje) som var i fengsel (dom eller varetekt) i løpet av hver måned før og etter påbegynt straffegjennomføring. For de som påbegynner en straffegjennomføring i fengsel vil naturligvis andelen være 100 prosent den måneden straffegjennomføring påbegynnes, men andelen i fengsel synker svært raskt nettopp fordi de fleste dommer er temmelig korte. For de som gjennomfører en samfunnsstraff, er andelen i fengsel nærme null i hele perioden. Det er verd å merke seg at frem til tidspunkt for gjeldende straffegjennomføring (ved tidspunkt null) er de som soner i fengsel og samfunnsstraff veldig like, og det samme gjelder om lag fra og med ti måneder etter at gjeldende straffegjennomføring ble påbegynt. Andelen i fengsel går noe opp mot slutten av perioden, med høyeste andel på 2 prosent.

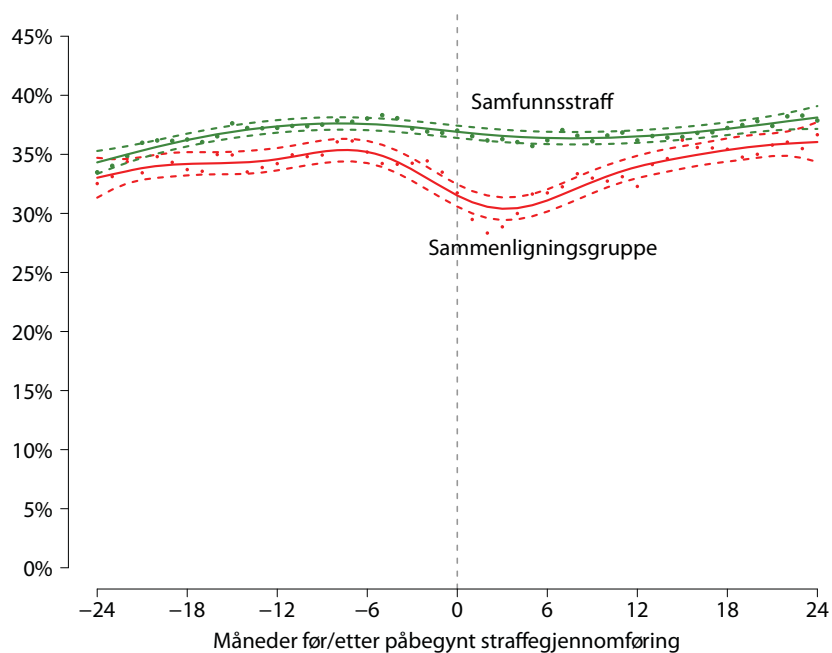
Figur 5.1. Andel i fengsel per måned før og etter gjeldende straffegjennomføring i 2009. Samfunnsstraff og i fengsel (dom under 1 år). Prosent

5.1. Endringer i arbeidsmarkedstilknytningen

Figur 5.2 viser andel i jobb per måned før og etter påbegynt straffegjennomføring. Vi har plottet både de empiriske andelenes per måned og en glattet kurve som viser trenden inkludert 95 prosenters konfidensintervall. For dem på samfunnsstraff skjer det liten eller ingen endring i andel sysselsatte i perioden, og kurven er så godt som flat. For sammenligningsgruppen er det heller ingen veldig store endringer, men andelen sysselsatte går noe ned rundt innsettelsestidspunktet for deretter å ta seg opp igjen. Endringene er relativt små (om lag 5 prosentpoengs forskjell mellom høyeste og laveste nivå i perioden), men for de som gjennomfører straff i fengsel ser det ut til at andelen i jobb ikke kommer helt opp igjen til det nivået for de på samfunnsstraff før mot slutten av perioden.

Figur 5.2. Sysselsatte per måned før og etter gjeldende straffegjennomføring i 2009. Samfunnsstraff og i fengsel (dom under 1 år). Prosent

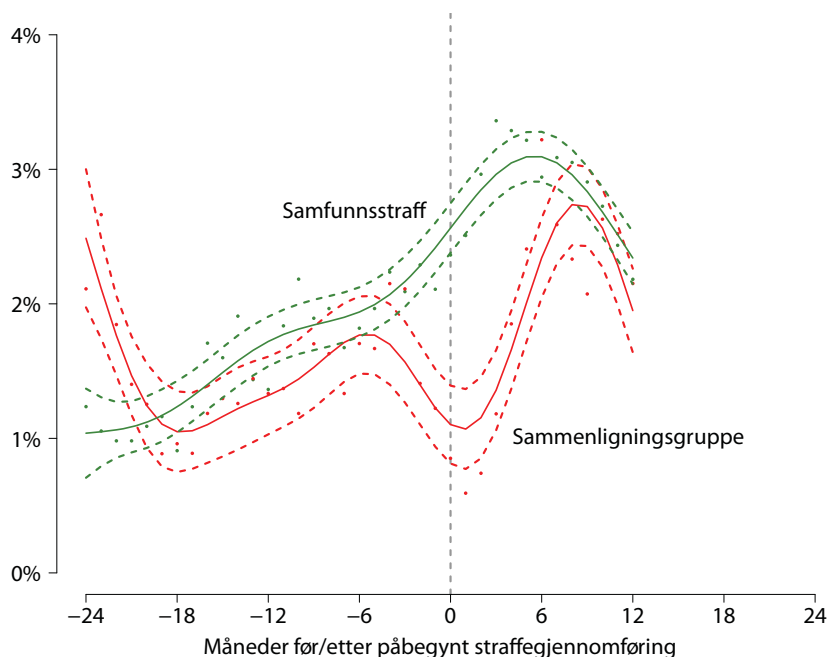

Ut fra målsetningen om at samfunnsstraff ikke skal vanskeliggjøre tilknytning til arbeidslivet, viser Figur 5.2 et ønsket bilde i og med at det ikke skjer noen vesentlig endring i sysselsettingen for dem på samfunnsstraff. Kurven for sammenligningsgruppen er tilsvarende i tråd med forventningen om at et fengselopphold oftere fremtvinger et brudd i et ansettelsesforhold. Det er imidlertid verd å merke seg at heller ikke andelen sysselsatte i sammenligningsgruppen går dramatisk ned. Om differansen mellom de to gruppene skal vurderes som stor eller liten er det derimot vanskeligere å vurdere. I og med at kurven for samfunnsstraff er nokså flat måtte en større differanse mellom gruppen oppstått fordi sysselsetting blant de som gjennomfører straff i fengsel gikk mer ned i forbindelse med straffegjennomføringen, men det er i utgangspunktet også ønskelig at heller ikke straffegjennomføring i fengsel medfører dramatisk endring i sysselsetting. Gitt at det er snakk om nokså korte dommer kan det virke rimelig at endringene heller ikke er så store for de som gjennomfører straff i fengsel.

Vi har ovenfor sett at drøye en tredjedel av utvalget var i jobb mesteparten av perioden. For den resterende halvparten som ikke er i jobb vil det være rimelig å forvente en del er deltakere på ordinære arbeidsmarkedstiltak. Data om arbeidsmarkedstiltak var i skrivende stund tilgjengelig kun ut 2010 slik at vi her bare ser på de første 12 månedene etter påbegynt straffegjennomføring. Figur 5.3 viser andelen på arbeidsmarkedstiltak per måned før og etter påbegynt straffegjennomføring. Igjen er det liten eller ingen forskjell på kurvene for de som sitter i fengsel og de på samfunnsstraff. Men begge grupper viser en relativt lav andel på arbeidsmarkedstiltak før påbegynt straffegjennomføring, på rundt en til to prosent, men andelen øker noe i perioden til rundt 3 prosent på det meste. Det er verd å bemerke til at skalaen på y-aksen i figuren er slik at små endringer vises tydelig. De variasjonene som finnes er strengt tatt på et ganske lavt nivå slik at med en litt større skala på y-aksen ville nok disse kurvene se temmelig flate ut på et lavt nivå. Det er derfor grunn til å ikke tillegge stor betydning til alle små endringer som her vises tydelig.

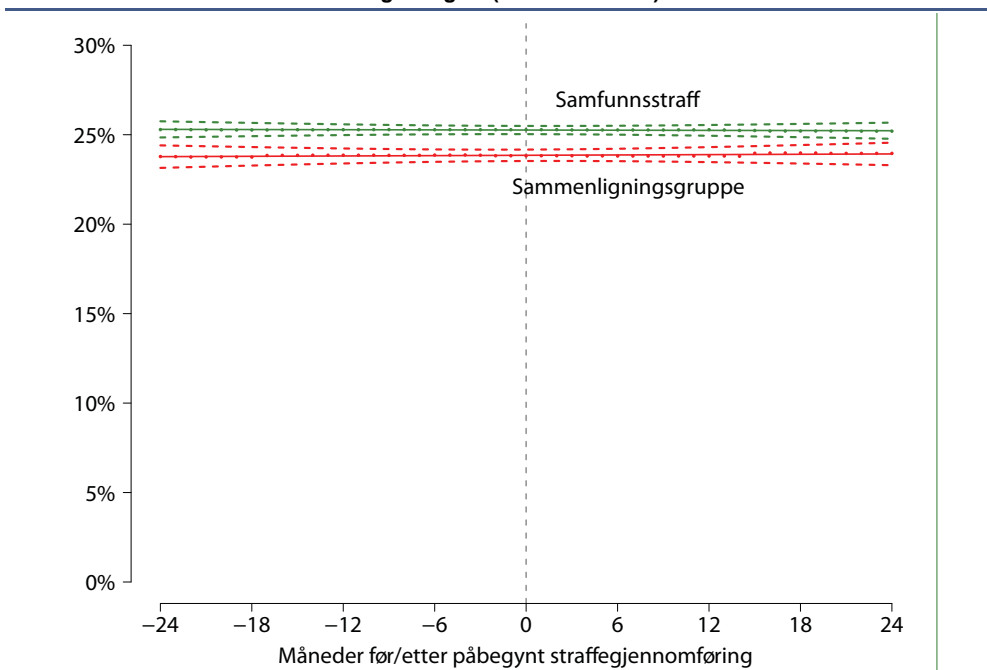
Figur 5.3. Deltakere på ordinære arbeidsmarkedstiltak per måned før og etter gjeldende straffegjennomføring i 2009. Samfunnsstraff og i fengsel (dom under 1 år). Prosent

Figur 5.4 viser andelen som er under utdanning før og etter påbegynt straffegjennomføring. Her er det ingen endring i det hele tatt i forbindelse med straffegjennomføring. Det er en noe høyere andel under utdanning blant de på samfunnsstraff, men ellers er utviklingen helt lik for de to gruppene. Det er dermed ingen grunn til å tro at en kort dom i fengsel eller i frihet medfører at man avbryter

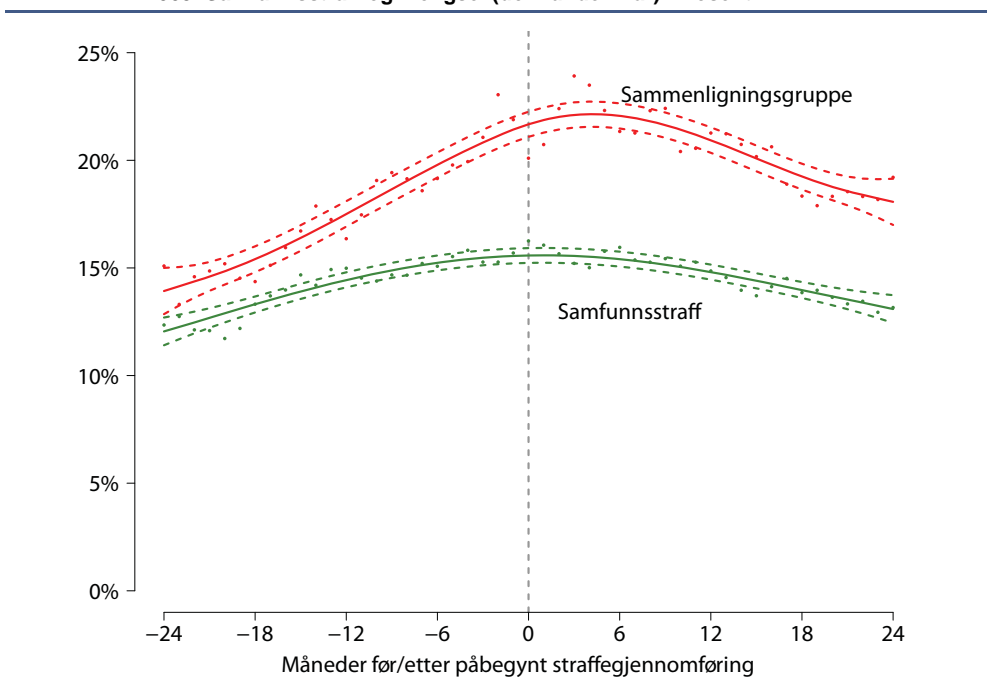
et utdanningsløp. Det kan selvfølgelig likevel medføre forsinkelser i studiene eller resultater på eksamen, men det har vi ikke sett på her.

Figur 5.4 Personer under utdanning per måned før og etter gjeldende straffegjennomføring i 2009. Samfunnsstraff og i fengsel (dom under 1 år). Prosent

Mottak av økonomisk sosialhjelp er en behovsprøvd ytelse og slik sett en indikasjon på vanskelig økonomisk situasjon. Hvis straffegjennomføring medfører økte problemer på arbeidsmarkedet og dermed økte økonomiske problemer, skulle vi forvente at sosialhjelpsmottaket økte i forbindelse med straffegjennomføringen. For de som soner en samfunnsstraff er det et mål at straffegjennomføringen ikke skal medføre en forverring og vi forventer derfor ikke noen endring i sosialhjelpsmottak rundt tidspunkt for straffegjennomføring.

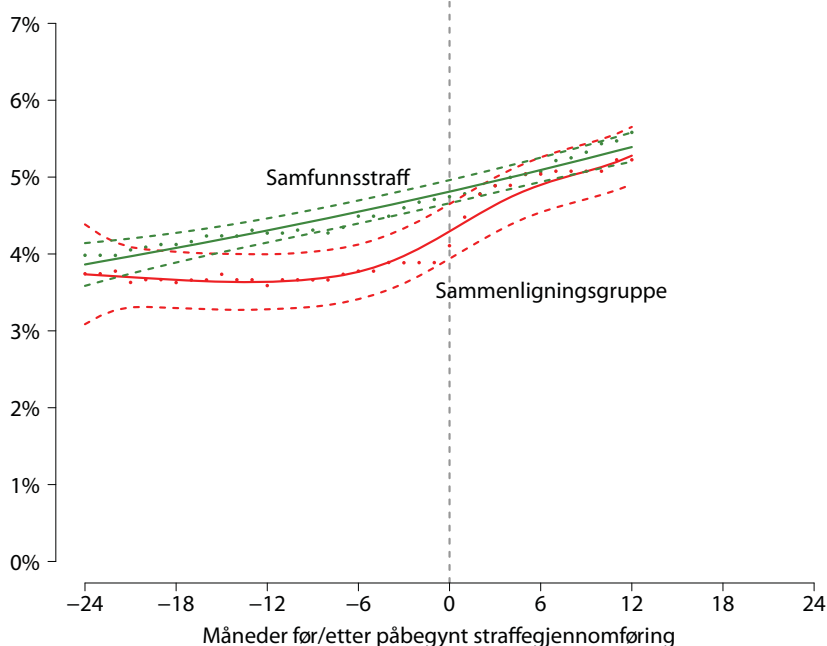
Figur 5.5. Sosialhjelpsmottakere per måned før og etter gjeldende straffegjennomføring i 2009. Samfunnsstraff og i fengsel (dom under 1 år). Prosent

For de som gjennomfører straff i fengsel er nok hovedregelen at man ikke mottar økonomisk sosialhjelp mens man sitter inne (siden man jo får både mat og tak over hodet), men i dette tilfellet vil det være snakk om korte dommer, også under én måned, og det vil nok kunne være hensiktsmessig å gi for eksempel bostøtte slik at personen har et sted å bo etter straffegjennomføring. Figur 5.5 viser andelen som mottok sosialhjelp per måned før og etter påbegynt straffegjennomføring. Kurvene for de som gjennomfører en straff i fengsel og samfunnsstraff er nesten parallelle, men noe større økning i sosialhjelp for dem i fengsel, og denne gruppen har også en noe større nedgang etter straffegjennomføringen. De på samfunnsstraff har mindre endring i sosialhjelpsmottak i perioden, men de er noe høyere i perioden rundt straffegjennomføringen enn i månedene før og etter.

Det er ikke opplagt at straffegjennomføring skulle medføre noen *endring* i andelen uføretrygdede. Figur 5.6 viser andelen uføretrygdede. Merk at data for uføretrygdede i skrivende stund bare var tilgjengelig ut 2010 slik at plottet bare viser 12 måneder etter påbegynt straffegjennomføring. Igjen er det ingen substansielle forskjeller i utviklingen for de som soner i fengsel og på samfunnsstraff. Det er imidlertid en svak økning for begge grupper, med flere uføre mot slutten av perioden enn i begynnelsen. Det tar imidlertid noe tid å få innvilget uføretrygd slik at det neppe er slik at det er straffegjennomføringen som fører til økt uføretrygd. Det er kanskje heller slik at det i disse gruppene er et lavt, men jevnt tilsig av personer som kvalifiserer for uføretrygd. Noe av dette kan henge sammen med at de blir eldre i perioden, og det er ikke gjort noen justeringer for alder her.

Figur 5.6. Uføretrygdete per måned før og etter gjeldende straffegjennomføring i 2009. Samfunnsstraff og i fengsel (dom under 1 år). Prosent

Når det gjelder inntekt og overføringer har vi kun årsopplysninger om dette. Vi kan dermed se på endringer i yrkesinntekt året før påbegynt straffegjennomføring sammenlignet med året da straffegjennomføringen påbegynnes (2009) og årene etter straffegjennomføring. Tabell 5.1 viser gjennomsnittlig lønnsinntekt, næringsinntekt og overføringer i perioden 2007 til 2011. Gjennomsnittlig lønnsinntekt øker noe for begge grupper i perioden, men med en liten nedgang i 2009, det året der straffegjennomføringen påbegynnes, som raskt tar seg opp igjen. Nedgangen i lønnsinntekt i straffegjennomføringsåret for sammenligningsgruppen er imidlertid vesentlig større enn for de på samfunnsstraff (henholdsvis om lag 13.000 kroner vs 2.000 kroner). Når det gjelder næringsinntekt er det gjennomsnittlige beløpet langt lavere siden de fleste ikke har næringsinntekt. Det er noe jevnere utvikling for de to gruppene når det gjelder næringsinntekt, men her er det en tendens til at sammen-

ligningsgruppen har noe høyere inntekt. Når det gjelder overføringer (sum av trygdeutbetalinger, sosialhjelp med mer) ser det ut til at denne øker det året straffegjennomføringen starter (2009) for de på samfunnsstraff, og en noe mer gradvis tilsvarende stor økning året etter (2010) for de som gjennomfører en straff i fengsel.

Tabell 5.1. Gjennomsnittlig inntekt per år før og etter påbegynt straffegjennomføring i 2009. Samfunnsstraff og i fengsel. Nkr.

	Sammenlignings- gruppe	Samfunns- straff
Lønnsinntekt		
2007	121 126	117 204
2008	134 296	138 915
2009	120 831	136 236
2010	134 301	142 367
2011	154 997	160 819
Næringsinntekt		
2007	15 633	13 735
2008	11 631	12 092
2009	10 585	9 987
2010	12 502	11 762
2011	14 782	13 683
Overføringer		
2007	51 364	52 792
2008	56 843	59 383
2009	76 958	80 014
2010	91 760	88 403
2011	91 506	91 800

Til slutt vurderer vi residiv etter fullført straffegjennomføring, her målt som (gjen)innsettelse i fengsel. Vi har kun tilgjengelig data fra kriminalomsorgen, og vi ser her på nytt opphold i fengsel (inkludert varetekt). Residiv beregnes ved å se om vedkommende har nytt fengselsopphold i perioden mellom avsluttet straffegjennomføring og 1. januar 2012. Tabell 5.2 viser at andelen gjeninnsatte var 12 prosent i sammenligningsgruppen og 11 prosent blant de på samfunnsstraff.

Man kan nok si at dette er et meget enkelt mål på tilbakefall, og gir et vesentlig lavere tall enn hva Højdahl og Kristoffersen (2006) kunne rapportere. De fant at 21 prosent av de som påbegynte en samfunnsstraff var registrert med ny straffereaksjon til kriminalomsorgen innen tre år. I denne rapporten ser vi imidlertid kun på ny tilgang til fengsel, og det kan ta noe tid fra en dom blir registrert til personen påbegynner straffegjennomføringen. Vi ser også på en kortere tidsperiode (inntil to år) enn det Højdahl og Kristoffersen gjorde (tre år). Det faller utenfor rammene av denne rapporten å gå dypere inn i mer nyanserte mål på tilbakefall her, og vi har ikke tilgang til f.eks. data på ny straffereaksjon til å kunne replikere Højdahl og Kristoffersens tilbakefallsmål. Dette resultatet gir imidlertid en foreløpig indikasjon på at tilbakefall til gjeninnsettelse i fengsel er lavere blant de som gjennomfører en samfunnsstraff sammenlignet med en tilsvarende gruppe som gjennomfører straff i fengsel. Vi vil uansett understreke at vurderinger av mulighet til tilbakefall kan innvirke på om man blir idømt en samfunnsstraff eller om man må gjennomføre en straff i fengsel. Forskjellen i tilbakefall kan derfor skyldes kjennetegn på dem som gjennomfører samfunnsstraff, og trenger således ikke nødvendigvis skyldes straffegjennomføringsformen.

Tabell 5.2. Gjeninnsettelse etter avsluttet straffegjennomføring. Samfunnsstraff og i fengsel. Prosent

	Gjeninnsettelse
Sammenligningsgruppe	12,3
Samfunnsstraff	11,2

6. Oppsummering og konklusjoner

I denne rapporten har vi dokumentert forskjeller og likheter mellom personer som soner en dom i fengsel og på samfunnsstraff. Samfunnsstraff er ment som en alternativ straffereaksjon til fengsel med blant annet den begrunnelse at man ønsker at den straffede skal opprettholde tilknytning til arbeid og annet samfunnsliv. Samfunnsstraff kan også oppfattes som en straffegjennomføringstype som er et gode for den enkelte og en kritisk innvending mot samfunnsstraff kan være at det skaper økt sosial ulikhet i straffegjennomføringen. Med andre ord: det er de sosioøkonomisk best stilte straffede som får blir dømt til samfunnsstraff, mens dårligere stilte personer må gjennomføre straffen i fengsel.

Rapporten har to empiriske deler. Den første beskriver de som gjennomfører en samfunnsstraff på observerbare kjennetegn og sammenligner med alle personer som soner under ett år i fengsel. Her vises det at dem på samfunnsstraff i stor grad ligner på de som soner korte dommer i fengsel, i hvert fall når det gjelder en del sosioøkonomiske kjennetegn som vi har sett på her. Men i forhold korte dommer i fengsel er de på samfunnsstraff oftere dømt for økonomisk kriminalitet, narkotikalovbrudd og vinningslovbrudd, men sjeldnere for trafikkløvbrydd. De som gjennomfører straff i fengsel er noe eldre, oftere skilt, og har oftere tidligere fengselsopphold bak seg, oftere uføretrygdet. Når det gjelder blant annet utdanningsnivå og andelen i arbeid foregående år, er det små forskjeller mellom disse to gruppene. Det er en relativt lav andel sysselsatte også blant dem på samfunnsstraff, og en betydelig andel har økonomiske problemer i den forstand at de mottar sosialhjelp og har lav inntekt. I sum kan vi nok si at de på samfunnsstraff er en noe bedre stilt gruppe enn de som soner i fengsel, selv om forskjellene i hovedsak ikke er veldig store.

Den andre empiriske delen dokumenterer endringer i sysselsetting, sosialhjelpsmottak, og andre sosioøkonomiske statuser måned for måned i perioden fra 24 måneder før påbegynt straffegjennomføring til 24 måneder etterpå. Vi benytter en nøyte konstruert sammenligningsgruppe av personer som gjennomfører en kort straff i fengsel, men som har så godt som like gjennomsnittsverdier på alle observerbare kjennetegn. Selv om sammenligningsgruppen er vesentlig lik dem på samfunnsstraff kan vi ikke utelukke at forskjeller mellom gruppene kan skyldes andre uobserverbare egenskaper. Forskjellen mellom de på samfunnsstraff og sammenligningsgruppen kan derimot betraktes som en *øvre* grense for en eventuell kausal effekt av straffegjennomføringstype.

Resultatene viser i hovedsak at det er svært liten forskjell i utfall for de som gjennomfører en samfunnsstraff og sammenligningsgruppen. Den viktigste forskjellen er endring i andelen arbeidstakere før og etter straffegjennomføring. Blant de som gjennomfører en samfunnsstraff skjer det liten eller ingen endring i andelen sysselsatte i perioden. For sammenligningsgruppen er det derimot en viss nedgang ved straffegjennomføringstidspunktet som så gradvis bedrer seg, men ikke når helt igjen andelen sysselsatte blant dem på samfunnsstraff. Den andre forskjellen mellom gruppene gjelder andelen mottakere av økonomisk sosialhjelp. For de som gjennomfører en samfunnsstraff er nivået relativt stabilt, med en tendens til nedgang etter straffegjennomføring, mens for sammenligningsgruppen som gjennomfører straff i fengsel øker andelen økonomiske sosialhjelpsmottakere markant etter straffegjennomføring. Til sist er det en viss forskjell i tilbakefall, der de på samfunnsstraff har om lag halvparten så høy andel gjeninnsettelse som sammenligningsgruppen.

I sum kan vi altså si at de som gjennomfører en samfunnsstraff ser ut til å klare seg noe bedre enn sammenligningsgruppen som gjennomfører straff i fengsel. Vi kan strengt tatt ikke være helt sikre på om denne forskjellen skyldes straffegjennomføringsformen eller om det skyldes noen uobserverte forskjeller mellom gruppene. For å kunne slå en slik effekt fast ville vi trenge en randomisert kontrollgruppe,

hvilket vi ikke har i denne sammenheng, og det er dermed vanskelig å komme nærmere et effektestimat enn dette. Vi kan likevel slå fast at det er ingen tegn til at de på samfunnsstraff får noen vesentlig dårligere tilknytning til arbeidsmarkedet og annet samfunnsliv i forbindelse med straffegjennomføringen. I tillegg er det altså mulig at straffegjennomføringsformen har inntil en moderat positiv effekt sammenlignet med en konstruert sammenligningsgruppe.

Referanser

- Clausen, Susanne. 2007. *Samfundstjeneste - Virker det?* København: Jurist- og økonomforbundets forlag.
- Diamond, Alexis, & Sekhon, Jasjeet S. (2005). *Genetic matching for estimating causal effects. A general multivariate matching method for achieving balance in observational studies*. URL: <http://sekhon.berkeley.edu/matching/>.
- Diamond, Alexis, & Sekhon, Jasjeet S. 2012. Genetic Matching for Estimating Causal Effects: A General Multivariate Matching Method for Achieving Balance in Observational Studies. *Review of Economics and Statistics*.
- Friestad, Christine, & Hansen, Inger Lise Skog. 2005. Mental health problems among prison inmates: the effect of welfare deficiencies, drug use and self-efficacy. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* 6: 183-96.
- Ho, Daniel E. , Imai, Kosuke , King, Gary , & Stuart, Elizabeth A. . 2007. Matching as Nonparametric Preprocessing for Reducing Model Dependence in Parametric Causal Inference. *Political Analysis* 15: 199-236.
- Højdal, Torunn, & Kristoffersen, Ragnar. 2004. *Samfunnsstraffen 2003. Resultater og utfordringer*. Oslo: Kriminalomsorgens utdanningscenter.
- Højdal, Torunn, & Kristoffersen, Ragnar. 2006. *Dømt til samfunnsstraff*. Oslo: KRUS.
- Lyngstad, Torkild Hove, & Skardhamar, Torbjørn. 2013. Changes in Criminal Offending Around the Time of Marriage. *Journal of Research in Crime and Delinquency*.
- Rosenbaum, Pual R., & Rubin, Donald B. 1985. Constructing a Control Group Using Multivariate Matched Sampling Methods that Incorporate the Propensity Score. *The American Statistician* 39: 33-8.
- Savolainen, Jukka, & Skardhamar, Torbjørn. 2012. Does employment contribute to desistance? Offending trajectories of crime-prone men around the time of job entry. *Discussion papers 716*. Oslo: Statistics Norway
- Sekhon, Jasjeet S. 2011. Multivariate and Propensity Score Matching Software with Automated Balance Optimization: The Matching package for R. *Journal of statistical software* 42: 1-52.
- Skardhamar, Torbjørn. 2003. Inmates' Social Background and Living Conditions. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* 4: 39-56.
- Skardhamar, Torbjørn. (2013), *Straffegjennomføring med elektronisk kontroll. Konsekvenser for sysselsetting og økonomi (xx)*. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Tranæs, Torben. 2008. De kriminelles tilknytning til arbeidsmarkedet - før og etter straf. In *Forbryderen og samfundet. Livsvilkår og uformel straf*, Torben Tranæs & Lars Pico Geerdsen eds. Denmark: Gyldendal.
- Wood, Simon N. 2006. *Generalized additive models. An introduction with R*. Boca Raton: Chapman & Hall/CRC.

Vedlegg A: Gruppering av lovbruddskoder i KOMPIS

I rapporten er det benyttet følgende gruppering av lovbruddskoder etter det kodeverket som er i vårt datasett.

<p>Narkotika DOP Doping LML Legemiddeloven NA Narkotika NAB Narkotika bruk NAD Narkotika diverse NAI Narkotika innførsel NAL Narkotikalanging NAO Narkotika omsetning</p> <p>Promillekjøring PBI Promille bilkjøring PBi Promille bilkjøring PBÅ Promille båtkjøring PR Promille BÅR1 Båtkjøring i ruset tilstand BÅR2 Berus. under sjøtjeneste MRU Motorvogn kjøring i ruset tilstand SJØ Uaktsomhet/beruselse til sjøs</p> <p>Annen veitrafikk VL Vegtrafikkloven</p> <p>Tyveri TYV Tyverier</p>	<p>Annen vinning HEL Heleri PFAL Pengefalskning VI Vinning</p> <p>Vold/trusler DRAP Drap DRAU Drap-uaktsomt DRFO Drapsforsøk Drap Drap KAP Kapring av skip elle LEGB Legemsbeskadigelse LEGF Legemsfornærmelse MBR Mordbrann Ran Ran TRU Trusler VO Vold FORP Forbrytelser mot personfrihet</p> <p>Økonomisk kriminalitet BEDR Bedrageri/utroskap DOKF Dokumentforfalskning LIGN Ligningsloven MVA Merverdiavgiftsloven UFES Unndragelse av gjenn USL Underslag ØK Økonomisk kriminalitet AKSJ Aksjeloven</p>
--	---

Øvrige lovbruddstyper grupperes som "Annet".

Vedlegg B: Resultater av matching

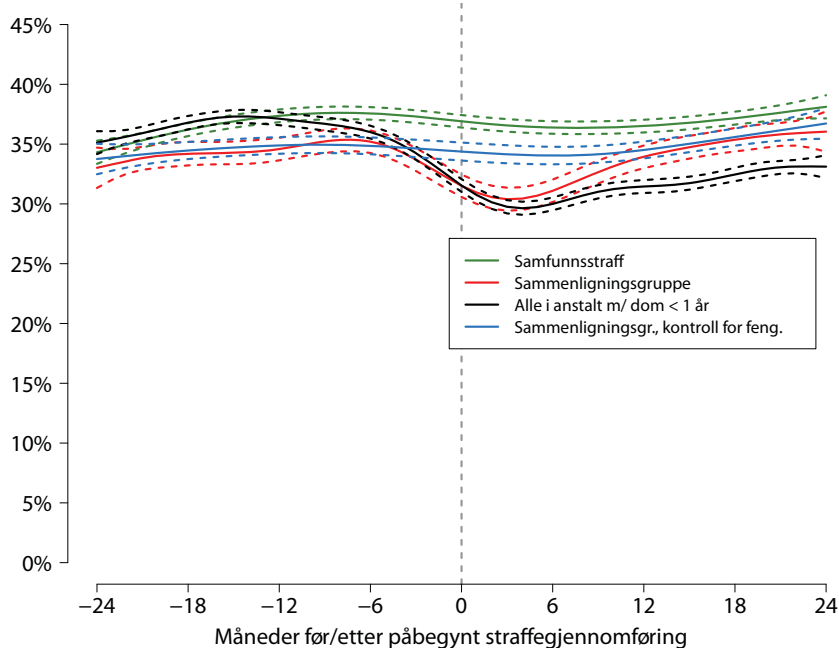
Tabell B.1. Gjennomsnittsverdier på variable benyttet i matchingen for personer på samfunnsstraff, matchet sammenligningsgruppe og alle som soner i fengsel med dom under ett år

	Samfunnsstraff	Sammenlignings- gruppe	Alle som soner i fengsel under ett år
Antall personer	2 893	1 519	5 058
Alder			
Under 20 år	0,183	0,183	0,030
20-25 år	0,273	0,273	0,260
26-30 år	0,153	0,151	0,168
31-40 år	0,206	0,203	0,229
41- år	0,184	0,191	0,314
Innvandrerbakgrunn			
Innvandrere	0,108	0,104	0,138
Personer med to innvandrerforeldre	0,024	0,024	0,011
Kvinner	0,160	0,157	0,101
Fengslet foregående år	0,043	0,041	0,067
Noen gang fengslet	0,175	0,168	0,269
Noen gang bruk/besittelse nark	0,444	0,465	0,432
Hovedlovbrudd			
Narkotika	0,199	0,196	0,115
Veitrafikk	0,147	0,146	0,104
Promillekjøring	0,038	0,037	0,291
Tyveri	0,111	0,109	0,070
Annen vinning	0,014	0,014	0,013
Vold/trusler	0,238	0,246	0,242
Økonomisk krim.	0,190	0,188	0,093
Annet	0,064	0,064	0,072
Høyeste fullførte utdanning			
Vg. skole	0,605	0,615	0,640
Høyere utd.	0,046	0,045	0,042
Selvstendig næringsdrivende	0,029	0,024	0,050
Lønnstaker	0,357	0,345	0,396
Sosialhjelpsmottaker	0,330	0,335	0,366
Under utdanning	0,249	0,261	0,133
Arbeidssøker	0,465	0,457	0,456
Uføretrygdet	0,044	0,038	0,096
Lønnsinntekt	136 988	128 941	148 156
Næringsinntekt	12 847	11 071	20 567

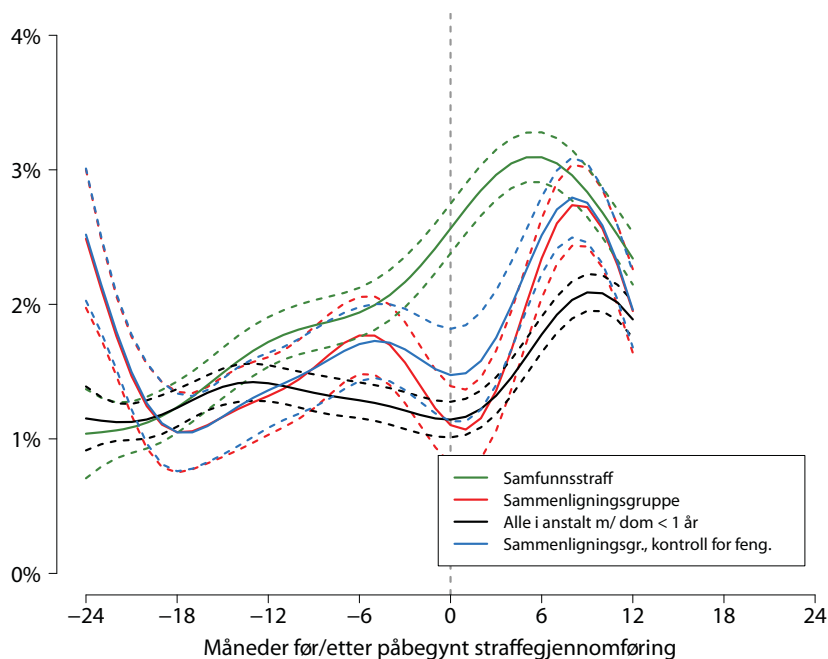
Vedlegg C: Utfyllende resultater til kapittel 5

Figurene i dette vedlegget er I utgangspunktet de samme som i kapittel 5. Her rapporteres det i tillegg hvordan bildet ser ut hvis man kontrollerer for tid i tilbrakt i fengsel. Da det bare er i innsettelsesmånedene det ikke er noen i fengselgruppen som ikke er i fengsel, er kurven bare glattet over denne måneden. Det oppgis også kurven for alle personer som soner en dom i fengsel på under ett år slik at det blir tydelig hvilken betydning det har å benytte en konstruert sammenligningsgruppe.

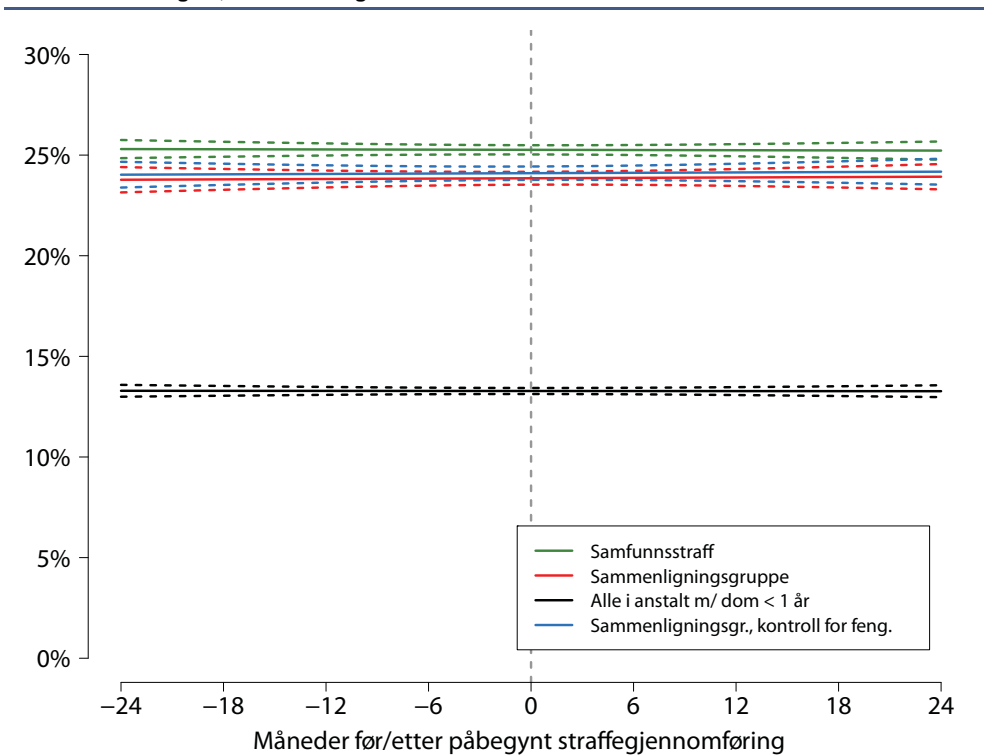
Figur C.1. Sysselsatte per måned før og etter påbegynt straffegjennomføring i 2009. Samfunnsstraff, konstruert sammenligningsgruppe med og uten kontroll for tid i fengsel, alle med fengselsdom under ett år. Prosent

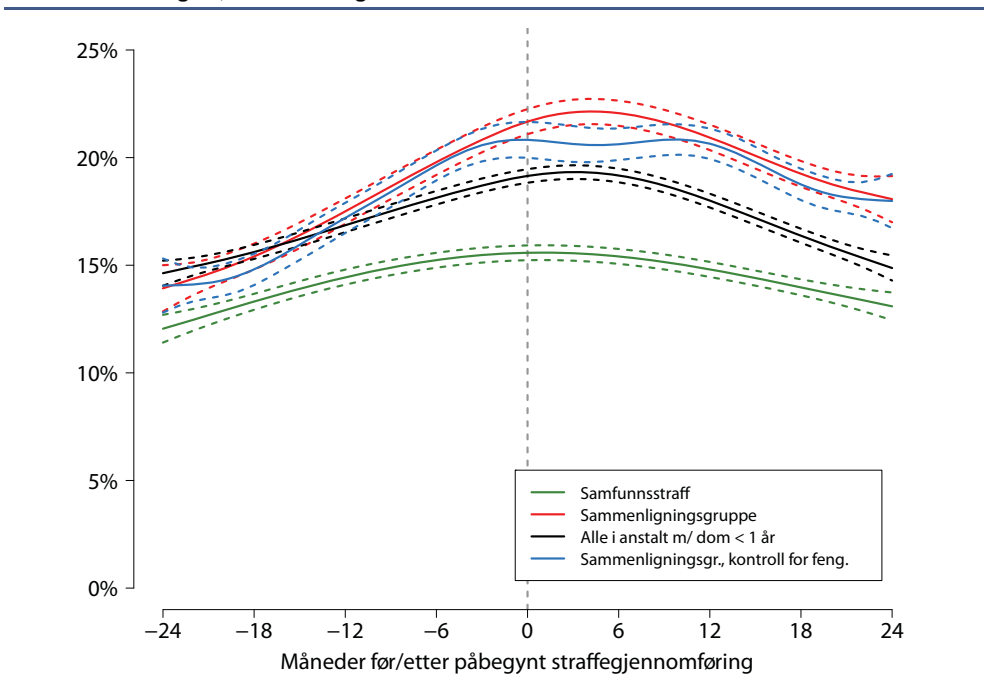
Figur C.2. Deltakere på ordinære arbeidstiltak per måned før og etter påbegynt straffegjennomføring i 2009. Samfunnsstraff, konstruert sammenligningsgruppe med og uten kontroll for tid i fengsel, alle med fengselsdom under ett år. Prosent

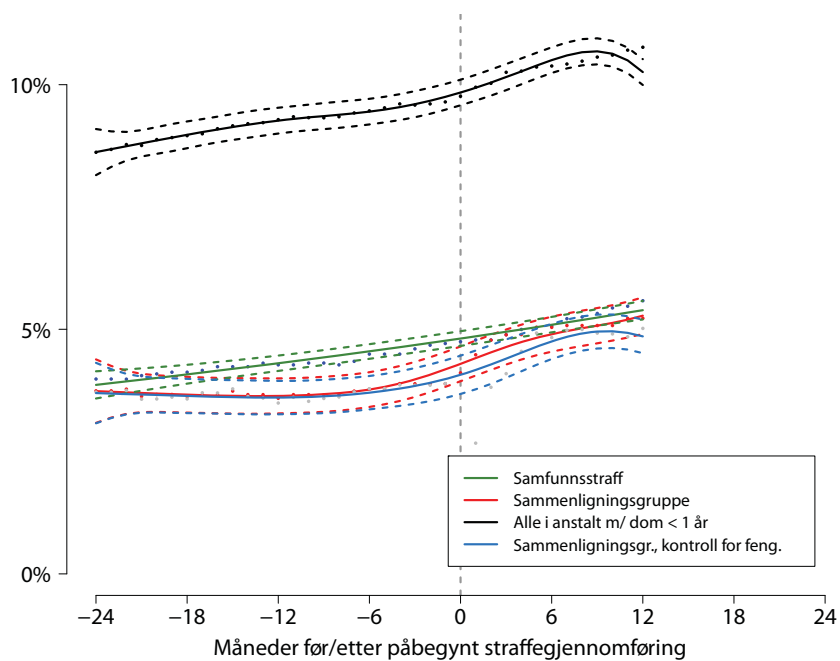
Figur C.3. Under utdanning per måned før og etter påbegynt straffegjennomføring i 2009. Samfunnsstraff, konstruert sammenligningsgruppe med og uten kontroll for tid i fengsel, alle med fengselsdom under ett år. Prosent

Figur C.4. Mottok sosialhjelp per måned før og etter påbegynt straffegjennomføring i 2009. Samfunnsstraff, konstruert sammenligningsgruppe med og uten kontroll for tid i fengsel, alle med fengselsdom under ett år. Prosent

Figur C.5. Uføretrygdet per måned før og etter påbegynt straffegjennomføring i 2009. Samfunnsstraff, konstruert sammenligningsgruppe med og uten kontroll for tid i fengsel, alle med fengselsdom under ett år. Prosent

Figurregister

5.1. Andel i fengsel per måned før og etter gjeldende straffegjennomføring i 2009. Samfunnsstraff og i fengsel (dom under 1 år). Prosent	22
5.2. Sysselsatte per måned før og etter gjeldende straffegjennomføring i 2009. Samfunnsstraff og i fengsel (dom under 1 år). Prosent	22
5.3. Deltakere på ordinære arbeidsmarkedstiltak per måned før og etter gjeldende straffegjennomføring i 2009. Samfunnsstraff og i fengsel (dom under 1 år). Prosent..	23
5.4. Personer under utdanning per måned før og etter gjeldende straffegjennomføring i 2009. Samfunnsstraff og i fengsel (dom under 1 år). Prosent	24
5.5. Sosialhjelpsmottakere per måned før og etter gjeldende straffegjennomføring i 2009. Samfunnsstraff og i fengsel (dom under 1 år). Prosent	24
5.6. Uføretrygdede per måned før og etter gjeldende straffegjennomføring i 2009. Samfunnsstraff og i fengsel (dom under 1 år). Prosent	25

Vedlegg

C.1. Sysselsatte per måned før og etter påbegynt straffegjennomføring i 2009. Samfunnsstraff, konstruert sammenligningsgruppe med og uten kontroll for tid i fengsel, alle med fengselsdom under ett år. Prosent	32
C.2. Deltakere på ordinære arbeidstiltak per måned før og etter påbegynt straffegjennomføring i 2009. Samfunnsstraff, konstruert sammenligningsgruppe med og uten kontroll for tid i fengsel, alle med fengselsdom under ett år. Prosent	32
C.3. Under utdanning per måned før og etter påbegynt straffegjennomføring i 2009. Samfunnsstraff, konstruert sammenligningsgruppe med og uten kontroll for tid i fengsel, alle med fengselsdom under ett år. Prosent	33
C.4. Mottok sosialhjelp per måned før og etter påbegynt straffegjennomføring i 2009. Samfunnsstraff, konstruert sammenligningsgruppe med og uten kontroll for tid i fengsel, alle med fengselsdom under ett år. Prosent	33
C.5. Uføretrygdet per måned før og etter påbegynt straffegjennomføring i 2009. Samfunnsstraff, konstruert sammenligningsgruppe med og uten kontroll for tid i fengsel, alle med fengselsdom under ett år. Prosent	34

Tabellregister

4.1.	Type lovbrudd for personer som påbegynner straffegjennomføring 2008 – 2011. Samfunnsstraff og i fengsel (dom under 1 år). Prosent	16
4.2.	Demografiske kjennetegn ved personer påbegynner straffegjennomføring 2008 – 2011. Samfunnsstraff og i fengsel (dom under 1 år). Prosent	17
4.3.	Høyeste fullførte utdanningsnivå for personer påbegynner straffegjennomføring 2008 – 2011. Samfunnsstraff og i fengsel (dom under 1 år). Prosent	17
4.4.	Tidligere idømt dom før gjeldende straff for personer som påbegynner straffegjennomføring 2008 – 2011. Samfunnsstraff og i fengsel (dom under 1 år). Prosent	18
4.5.	Typer sysselsetting året før påbegynt straffegjennomføring 2008 – 2011. Samfunnsstraff og i fengsel (dom under 1 år). Prosent	19
4.6.	Personer under medisinsk rehabilitering og uføretrygd. Personer påbegynt straffegjennomføring 2008 – 2011. Samfunnsstraff og i fengsel (dom under 1 år). Prosent	19
4.7.	Hovedaktivitet året før påbegynt straffegjennomføring 2008 – 2011. Samfunnsstraff og i fengsel (dom under 1 år). Prosent	20
5.1.	Gjennomsnittlig inntekt per år før og etter påbegynt straffegjennomføring i 2009. Samfunnsstraff og i fengsel. NKr.	26
5.2.	Gjeninnsettelse etter avsluttet straffegjennomføring. Samfunnsstraff og i fengsel. Prosent	26
Vedlegg		
B.1.	Gjennomsnittsverdier på variable benyttet i matchingen for personer på samfunnsstraff, matchet sammenligningsgruppe og alle som soner i fengsel med dom under ett år	31

B Returadresse:
Statistisk sentralbyrå
NO-2225 Kongsvinger

Statistisk sentralbyrå

13 / 2013

Straffegjennomføring med samfunnsstraff i Norge

Avsender:
Statistisk sentralbyrå

Postadresse:
Postboks 8131 Dep
NO-0033 Oslo

Besøksadresse:
Kongens gate 6, Oslo
Oterveien 23, Kongsvinger

E-post: ssb@ssb.no
Internett: www.ssb.no
Telefon: 62 88 50 00

ISBN 978-82-537-8623-0 (trykt)
ISBN 978-82-537-8624-7 (elektronisk)
ISSN 0806-2056

Pris kr 155,00 inkl. mva

ISBN 978-82-537-8623-0

9 788253 786230

Statistisk sentralbyrå
Statistics Norway

Design: Siri Boquist